

Academische vaardigheden op het vwo

Een descriptief onderzoek naar de integratie van academische vaardigheden in het vwo-curriculum van het kernvak Nederlandse taal en literatuur

Gepco de Jong

St.-Odulphuslyceum

17 juni 2019

Voorwoord

De openingszin van dit onderzoeksverslag kan niet anders zijn dan een warm pleidooi voor de mogelijks die de AOS biedt om je als docent een of twee jaar te verdiepen in een onderwerp dat je werkelijk ter harte gaat. Ik wil Rian Aarts en Kitty Leuverink dan ook hartelijk danken voor een jaar lang inspiratie en begeleiding.

De aansluiting tussen vwo en wetenschappelijk onderwijs is een onderwerp dat op het Odulphuslyceum al geruime tijd de aandacht heeft. Mijn onderzoek richtte zich op de academische vaardigheden zoals die op Tilburg University van de studenten worden verlangd, met de bedoeling deze in een vroeg stadium in het vwo-onderwijs te integreren. Het vak Nederlands heeft als schone taak hierin een voortrekkersrol te spelen met de bedoeling de overige vakken zonder kans op genezing te infecteren. Ik heb het als bijzonder prettig ervaren dat de schoolleiding, in de persoon van Frans Claassens en Marianne Dillen, mij de kans heeft gegeven dieper op deze materie in te gaan. Meer dan prettig is het, dat zowel AOS als schoolleiding brood zien in een tweede onderzoeksjaar dat, voortbouwend op de beschrijvende aard van dit eerste deel, een concreet lesprogramma voor het vak Nederlands moet opleveren.

De opzet van de AOS zij geroemd, zo mag blijken uit het voorgaande, maar ik wil ook zeker mijn collega-onderzoekers danken voor hun enthousiasme en positieve, kritische blik. Ook ben ik veel dank verschuldigd aan de leerlingen uit 5 en 6 vwo, de collega's Nederlands en mijn collega's uit de bildungsgroep voor hun hulp bij de totstandkoming van dit onderzoek.

Ten slotte zou een voorwoord krachteloos en ongeloofwaardig zijn als ik niet de laatste alinea zou reserveren om mij op die allerbelangrijkste plaats in een tekst bij mijn dierbare vrouw en kinders te excuseren voor schijnbaar lege blikken, onsamenhangende antwoorden en andere momenten van ongeduld en absentie.

Gepco de Jong

Berkel-Enschot, 2 juni 2019

Inhoud

Voorwoord	2
Abstract	5
1 Inleiding: aanleiding en context	6
2 Praktijkprobleem	8
A Inleiding.....	8
B Oorzaken studie-uitval	8
C Voorbereiding op het vwo.....	8
3 Onderzoeksdoel en onderzoeksvragen.....	11
A Onderzoeksdoel	11
B Onderzoeksvraag	11
C Deelvragen	11
4 Methodologisch kader	13
A Inleiding.....	13
B Deelvraag 1: het kernvak Nederlands.....	13
C Deelvraag 2a: academische vaardigheden	14
D Deelvraag 2b: academische vaardigheden op Tilburg University.....	14
E Deelvraag 2c: academische vaardigheden op het Odulphuslyceum	20
F Deelvraag 3: vergelijking Odulphuslyceum en Tilburg University	20
G Deelvraag 4: naar een werkbaar lesprogramma	21
5 Theoretisch kader	23
A Het kernvak Nederlands.....	23
B Academische vaardigheden	25
B1 Verkenning vwo.....	25
B2 Verkenning algemene informatie universiteiten	27
6 Resultaten literatuuronderzoek en praktisch onderzoek	29
A Het kernvak Nederlands.....	29
B Academische vaardigheden, een verkenning.....	31
C Academische vaardigheden op Tilburg University.....	32
D Academische vaardigheden op het Odulphuslyceum.....	38
7 Conclusies.....	41
8 Discussie en aanbeveling	43

9	Literatuur	45
10	Noten	47
11	Bijlagen	48
	Bijlage 1: overzicht academische vaardigheden universiteiten (digitaal)	48
	Bijlage 2: domeinen Nederlandse taal en literatuur	53
	Bijlage 3: Samenvatting interviews Tilburg University.....	55
	Bijlage 4: Overzicht gesprekspartners Tilburg University.....	70

Abstract

Academische vaardigheden op het vwo

Het doel van dit eerste onderzoekgedeelte is een antwoord te formuleren op de vraag hoe de academische vaardigheden die op Tilburg University worden gehanteerd, op het Odulphuslyceum kunnen worden geïntegreerd in het vak Nederlandse taal en literatuur.

Academische vaardigheden worden het meest efficiënt ingebracht in de domeinen schrijfvaardigheid, mondelinge taalvaardigheid en literatuur. De geraadpleegde faculteiten van Tilburg University benadrukken de noodzaak van en de zorg over een solide schrijfvaardigheid. Het gaat hierbij om basisvaardigheden als spellen en formuleren en de kennis van structuur, objectiviteit, het zoeken, waarderen en refereren aan bronnen en het geven en verwerken van feedback. Gedocumenteerd schrijven biedt volop gelegenheid deze aandachtspunten op te nemen. Binnen het domein van de mondelinge taalvaardigheid gaat het om het aanscherpen van kritisch denken, argumenteren en het geven en verwerken van feedback. Ook komt hier een scherpe analyse van informatie en informatiebronnen in de voorbereidende fase aan bod. In het opiniërende gesprek laat de leerling zien zich voldoende bekwaamd te hebben in de mondelinge taalvaardigheden. Het domein literatuur biedt kansen om het kritisch denken te bevorderen: het lezen van literaire teksten vereist immers een hoge mate van tekstinzicht, ontwikkelt de meningsvorming en het empathisch vermogen en vraagt om een synthese van fictieve en non-fictieve teksten.

De concrete invulling van de integratie van academische vaardigheden in schrijfvaardigheid, mondelinge taalvaardigheid en literatuur voor de vwo-bovenbouw is het onderzoeksobject voor het AOS-onderzoek dat in 2019-2020 zal plaatsvinden.

1 Inleiding: aanleiding en context

Het uitvalpercentage onder eerstejaars studenten in het wetenschappelijk onderwijs is al jarenlang dermate hoog (Elsen, 1998), dat moet worden gezocht naar een verbeterde aansluiting tussen vwo en wetenschappelijk onderwijs: “een soepele overgang van het voortgezet onderwijs naar de universiteit vergroot het succes van de student op het gebied van prestaties en doorzettingsvermogen” (Rooij, Jansen, & Grift, 2018). Vele factoren zijn van invloed op de studievoortgang in het eerste jaar, variërend van het persoonlijke karakter van de student, de karakteristieken van de betrokken faculteit tot aan de voorbereiding in het middelbaar onderwijs (Torenbeek, Jansen, & Hofman, 2010). Binnen deze laatste categorie is vervolgens onderscheid aan te brengen in de voorbereiding op het gebied van studiekeuze en het aanleren van specifieke vakkennis. Van even groot belang als kennis en keuze is de aandacht voor vaardigheden die op het proces van studeren zijn gericht en vaardigheden die leiden naar een juiste academische basishouding (Torenbeek, Jansen, & Hofman, 2010).

Op het St.-Odulphuslyceum in Tilburg is vanaf het schooljaar 2016-2017 onder meer aandacht geschonken aan het gat tussen vwo en wo door de leerlingen uit de bovenbouw vwo het vak Academisch Nederlands aan te bieden. Geruggesteund door een subsidie vanuit het Lerarenontwikkelfonds¹ blijkt het mogelijk structureel tijd en energie te steken in dit nieuwe vak waarin in verschillende modules aandacht wordt besteed aan lees-, schrijf- en spreek- en luistervaardigheid op wetenschappelijk niveau én aan competenties die behoren tot het domein van subjectificatie, de vorming van de persoonlijkheid, en socialisatie, de voorbereiding op de maatschappij. Academisch Nederlands heeft een vaste plaats verworven in het curriculum van de vwo-bovenbouw en wordt op facultatieve basis aangeboden aan de leerlingen. Enkele modules worden aangeboden in nauwe samenwerking met Tilburg University en de afdeling Nederlands van Fontys Hogescholen Tilburg. Alle modules zijn gepubliceerd in de website Academisch Nederlands² en zijn voor zowel leerlingen als externen vrij toegankelijk. Deze laagdrempeligheid is bewust gekozen met het doel de aansluiting tussen vwo en wo vanuit zoveel mogelijk perspectieven te benaderen en te verbeteren.

Nu Academisch Nederlands (AN) het derde schooljaar in gaat, lijkt het tijd het vak te integreren in de reguliere schoolvakken, waarbij de nadruk in eerste instantie ligt op invoering in het vak Nederlands om vervolgens door te stromen naar de kernvakken wiskunde en Engels. Uiteindelijk zullen alle schoolvakken de modules in het curriculum hebben opgenomen. De achterliggende gedachte van deze koerswijziging ligt in de wens academische vaardigheden niet als een separaat subject aan te bieden, maar werkelijk onderdeel te laten uitmaken van de academische vooropleiding. Academisch Nederlands moet dan ook gezien worden als het initiatief dat noodzakelijkerwijs leidt naar een verdere versterking van het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs op het Odulphuslyceum.

Naast het theoretische argument spelen ook praktische overwegingen een rol bij de wens academische vaardigheden niet als apart vak aan te bieden. Op dit moment wordt AN buiten de reguliere lessen aangeboden, wat geen probleem zou zijn ware het niet dat in de bovenbouw van het Odulphus sprake is van een zeer breed aanbod aan verdiepende activiteiten. Debatvaardigheden, een

---

¹ Een overzicht van de inhoud van dit project: <https://www.lerarenontwikkelfonds.nl/initiatief/academisch-nederlands/>

² <https://sites.google.com/site/academischnederlands/inleiding>

wiskundeolympiade, de op Nederlandse literatuur gerichte Inktaap³, de voorbereiding op en deelname aan science fairs in de Verenigde Staten en Thailand en uitwisselingsprogramma's binnen en buiten Europa vormen slechts een willekeurige greep uit het aanbod waaruit de leerling kan kiezen. Zowel docenten als schoolleiding achten de aandacht voor academische vaardigheden dermate belangrijk dat deze geen onderdeel meer zullen uitmaken van een facultatief pakket, maar verankerd moeten worden in het curriculum.

Een heldere definitie van het begrip academische vaardigheden is de basis voor dit onderzoek. Veel universiteiten bieden in het eerste jaar een collegereeks aan waarin de studenten zich moeten bekwamen in academische vaardigheden of onderzoekvaardigheden, een terminologie die overigens niet geheel eensluidend wordt ingezet. Uitgangspunt in het onderzoek vormt het aanbod zoals dat binnen de verschillende faculteiten van Tilburg University wordt verzorgd. Het gaat hierbij om het vakoverstijgende, heel vakspecifieke benaderingen worden buiten beschouwing gelaten. Zo is het belang dat de juridische afdeling hecht aan een bestudering van de open texture van wetgeving niet relevant voor een veralgemeniseerde definitie van academische vaardigheden, maar is de aandacht die binnen dezelfde rechtenfaculteit wordt gegeven aan een aanvaardbare en geldige argumentatieve onderbouwing van een standpunt, juist wel richtinggevend.

Naast bovengenoemde begrenzing vormt een overzicht van het actuele curriculum van het schoolvak Nederlands op het Odulphuslyceum een belangrijke basis voor het onderzoek: welke mogelijkheden biedt Nederlands voor de integratie van academische vaardigheden in het lesprogramma met de bedoeling de resultaten van deze analyse in een later stadium toe te kunnen passen op de kernvakken wiskunde en Engels? De ervaringen die bij de integratie in Nederlands worden opgedaan, zijn daarbij een bijdrage aan de schoolbrede inbedding van academische vaardigheden.

Dit onderzoek adresseert de mogelijkheid het onderwijs in academische vaardigheden onder te brengen in het bovenbouwcurriculum van het vak Nederlands en richt zich in dat verband heel specifiek op leerlingen uit de vwo-bovenbouw van het Odulphuslyceum die kiezen voor een vervolgstudie aan Tilburg University in de hoop dat deze verkenning ondersteunend kan zijn voor een verbreding naar vwo en universiteit in algemene zin.

---

³ De Inktaap is een programma voor de bovenbouw havo/vwo, waarin drie belangrijke werken uit het voorbije literaire seizoen worden behandeld. Deelname geschiedt op basis van vrijwilligheid.

2   Praktijkprobleem

A   Inleiding

In het studiejaar 2015-2016 studeerde 32 procent van de eerstejaarsstudenten in het hoger onderwijs, zowel hbo als wo, niet verder aan hun initiële opleiding. Voor universitaire studenten bedraagt de uitval 24 procent, waarbij op de lange termijn een licht dalende lijn zichtbaar lijkt (Broek, Wartenbergh, & et al, 2017). Pogingen om de studie-uitval terug te brengen tot aanvaardbare percentages stranden nogal eens in goede bedoelingen. Zo leiden de matchingsdagen op de Universiteit van Amsterdam, waarbij 11.000 aanstaande studenten verplicht waren hoorcolleges te volgen, deel te nemen aan verschillende werkgroepen en afsluitend een toets af te leggen, niet aantoonbaar tot een daling in de uitval in het eerste jaar (Pen, 2018). De uitval bij universitaire ICT-studies is dramatisch te noemen, zo blijkt uit data die AG Connect, een toonaangevend platform voor IT-professionals, uit verschillende bronnen heeft verzameld: niet meer dan 69 procent van de eerstejaars stroomt uiteindelijk door naar het tweede jaar (AG Connect, 2017). Bij studies als rechten en bedrijfskunde bedraagt het uitvalpercentage 71 procent. Er lijkt sprake van een aansluitingsprobleem tussen voortgezet onderwijs en universiteit.

B   Oorzaken studie-uitval

Er zijn diverse oorzaken aan te wijzen die de hoge uitval kunnen verklaren. Vanzelfsprekend kan de inhoud van de studie in de praktijk afwijken van de verwachtingen. Daarnaast zijn een tegenvallende algemene organisatie van de studie of een onduidelijke structuur belangrijke factoren die kunnen leiden tot demotivatie, waardoor de studie niet succesvol wordt voortgezet (Rooij, Jansen, & Grift, 2018). Een onaantrekkelijk beroepsperspectief, de sfeer op de opleiding en de verlokkingen van het studentenleven lijken pas aanvullende factoren als is gebleken dat de inhoud, opzet en aanpak van de studie als negatief worden ervaren (Elsen, 1998). Een geheel ander perspectief biedt de veronderstelling dat het vwo de leerlingen in de huidige opzet met name opleidt voor het school- en eindexamen en zich op deze wijze niet houdt aan de eigenlijke opdracht: het voorbereiden op wetenschappelijk onderwijs (Schipper, 2018). Het voorgaande maakt duidelijk dat de oorzaken van studie-uitval zowel gezocht kunnen worden aan de kant van de universiteit als aan de kant van de middelbare school. Het onderzoek beoogt niet de verschillende oorzaken van studie-uitval volledig in kaart te brengen: de voorbereiding binnen het vwo staat centraal.

C   Voorbereiding op het vwo

Kennisdeficiënties

Inzoomend op het vak Nederlands lijkt er sprake van structurele kennisdeficiënties. In het vwo zou de aandacht voor de basale taalvaardigheden spelling en grammatica én de aandacht voor complexe taalvaardigheden als het onderscheiden van hoofd- en bijzaken, structureren en redeneren, onder maats zijn. Curatieve oplossingen lijken tot nog toe met name in het hoger onderwijs te worden gezocht, terwijl hier toch duidelijk een taak ligt voor het vwo (Kools & Neut van der, 2006).

Vorbereiding op wetenschap

Een tweede probleem doet zich voor met de veronderstelling dat het vwo de leerlingen te weinig voorbereidt op het wetenschappelijke karakter van een universitaire studie. Leerlingen verslikken zich in de onderzoekskant van hun studie, daar zij de universiteit zouden zien als een ticket naar status en welvaart (Fikkema, 2016). Of de leerling zo'n kortzichtige houding mag worden verweten is zeer de vraag, maar de stelling van Fikkema beroert wel een gevoelige snaar: laat het vwo zijn leerlingen beseffen dat de universiteit een wetenschappelijke houding vereist? Voor het vak Nederlands geldt dat de verschillende vaardigheden die in de bovenbouw worden behandeld in principe uiterst geschikt zijn om het wetenschappelijke element voor het voetlicht te brengen. Het inlezen in de theorie, het analyseren van teksten, het vervolgens noteren van bevindingen en conclusies en ten slotte het presenteren van de resultaten lijken aspecten die zowel aansluiten bij een wetenschappelijke werkwijze als bij de leerstof van Nederlands.

Studietempo en zelfstandigheid

Een volgende barrière in de overgang van vwo naar wo betreft het studietempo en de mate van zelfstandigheid. De studiekeuzepagina van Wageningen University laat wat dit betreft weinig aan de verbeelding over door student 'Hidde' aan het woord te laten die de lezer waarschuwt voor het enorme verschil in tempo tussen vwo en universiteit, de dreiging van een bindend studieadvies en de noodzaak van het begin af aan zelfstandig en gedisciplineerd aan het werk te gaan (Miltenburg, 2015). Al is Hidde vanzelfsprekend een metafoor, de beeldspraak keert terug in vele introducerende publicaties binnen het universitair onderwijs. In Rotterdam attendeert de universiteit de aankomende student op de zelfstandige houding, de andere structuur en de hoeveelheid stof (Erasmus University Rotterdam, 2018). De Radboud Universiteit Nijmegen richt zich in diverse programma's op de vwo-student: in een pre-university programma kan de scholier zich alvast bekwamen in het academische door deel te nemen aan masterclasses, profielwerkstukbegeleiding, het schrijven van essays of thematische bijscholingsdagen.

De gang van zaken in Wageningen, Rotterdam en Nijmegen is slechts een voorbeeld van instrumenten die vanuit het hoger onderwijs worden ingezet met als doel de hiaten tussen vwo en wo te dichten. In het vwo past het vak Nederlands uitstekend in deze ambitie, of het nu gaat om een differentiatie in onderwijs- en leertempo, het schrijven van min of meer wetenschappelijke teksten of het gestructureerd uitvoeren van een kleinschalig onderzoek.

Perspectief en analyse

Een laatste troebeling in de aansluiting vwo en wo betreft de aanname dat de vwo'er niet voldoende in staat is problemen vanuit verschillende standpunten te bekijken en vanuit deze helicopterview tot een scherpe analyse te komen (Verboom, 2015). De herijking van het vwo-programma zoals die op dit moment op het Odulphuslyceum plaatsvindt, sluit aan bij de behoefte aan deze bredere blik. De herijking moet leiden tot een hoge mate van vakoverstijging waardoor de leerling leert een vraagstuk vanuit verschillende disciplines te bekijken. Bij het vak Nederlands kan de behandeling van literatuur en literatuurgeschiedenis een fantastisch uitgangspunt zijn voor het leggen van grotere verbanden. Literatuur hangt immers samen met de context waarin de werken zijn geschreven en zo'n context wordt per definitie gevormd vanuit allerhande perspectieven.

Het onderzoek naar de academische vaardigheden in het vwo hoopt voldoende bewijskracht te genereren voor de hypothese dat het vak Nederlands mogelijkheden zou moeten bieden de leerling op te leiden naar een onderzoekende basishouding, zeker als academische vaardigheden tot het basisrepertoire van Nederlands gaan behoren.

3 Onderzoeksdoel en onderzoeksvragen

A Onderzoeksdoel

Het onderzoek kent een tweetal doelen: de descriptieve fase definieert allereerst het begrip academische vaardigheden, en formuleert vervolgens een helder overzicht van de academische vaardigheden zoals die op de vijf faculteiten van Tilburg University in het eerste jaar worden gedoceerd. In deze zelfde fase wordt beschreven welke de formele eisen zijn die aan het vak Nederlandse taal en literatuur worden gesteld en op welke wijze deze vastgestelde leerdoelen zijn vertaald naar het bovenbouwprogramma op het Odulphuslyceum. Dit overzicht moet een goed beeld geven van overeenkomsten en verschillen tussen het aanbod van academische vaardigheden op Tilburg University en de academische voorbereiding binnen Nederlands op het Odulphus.

In de ontwerpfase buigt het onderzoek zich in de richting van een zo volledig mogelijke integratie van academische vaardigheden in het vak Nederlands zoals dat in de vwo-bovenbouw van het Odulphus wordt gegeven. Aan de hand van de onderdelen uit het lesprogramma voor klas vier, vijf en zes wordt aangegeven hoe de gewenste academische vaardigheden assimileren in het onderwijsaanbod van het schoolvak Nederlands. Ofschoon de specifieke situatie op Tilburg University en het Odulphuslyceum uitgangspunt vormt voor het onderzoek, biedt het resultaat van beschrijving en ontwerp hopelijk enige houvast of inspiratie voor collega's bij hun inspanningen de aansluiting tussen vwo en wo te versterken.

B Onderzoeksvraag

Op welke wijze kunnen de academische vaardigheden die op Tilburg University worden gehanteerd op het Odulphuslyceum worden geïntegreerd in het vak Nederlandse taal en literatuur?

C Deelvragen

Deelvraag 1 (descriptief)

Welke formele eisen worden gesteld aan het vak Nederlandse taal en literatuur?

Deelvraag 2a (descriptief)

Wat wordt in algemene zin verstaan onder het begrip academische vaardigheden?

Deelvraag 2b (descriptief)

Welke academische vaardigheden worden door de vijf faculteiten van Tilburg University aangeboden aan de eerstejaars studenten?

Deelvraag 2c (descriptief)

Welke bijdrage levert het facultatieve vak Academisch Nederlands aan de voorbereiding op de academische vorming op Tilburg University?

Deelvraag 3 (descriptief)

Welke verschillen en overeenkomsten bestaan er tussen het aanbod aan academische vaardigheden op Tilburg University en het Odulphus?

Deelvraag 4 (ontwerp)

Hoe oogt de inrichting van een lesprogramma voor de bovenbouw vwo dat recht doet aan de formele en schoolspecifieke eisen van het vak Nederlandse taal en literatuur én in voldoende mate aandacht schenkt aan algemene academische vaardigheden?

Toelichting

De nadruk in de descriptieve fase ligt op het verzamelen van data. Een overzicht van de formele eisen waaraan het onderwijs in het vak Nederlands moet voldoen geeft aan binnen welke grenzen de aanvulling met academische vaardigheden zal moeten blijven. De tweede deelvraag valt in drie deelopdrachten uiteen: de algemene definitie van het begrip academische vaardigheden bepaalt de voorlopige koers, die vervolgens wordt gepreciseerd door een nauwkeurig beeld te schetsen van de academische vaardigheden die worden behandeld op het Odulphuslyceum en Tilburg University. De keuze voor deze twee onderwijsinstellingen is een logische: het Odulphuslyceum is werkplek waar de behoefte aan dit onderzoek is geformuleerd; Tilburg University is de universiteit waar veel van de leerlingen van het Odulphus uiteindelijk hun vervolgstudie inzetten. Daarnaast bestaat er sinds 2017 een samenwerking tussen het Odulphus en Tilburg University op het gebied van academische vaardigheden. Een vergelijking tussen de theoretische benadering en de praktische uitwerking van academische vaardigheden op beide onderwijsinstellingen laat zien waar afstemming zou moeten plaatsvinden.

In de ontwerpfase wordt feitelijk pas echt het antwoord geformuleerd op de onderzoeksvraag. Op basis van de data in de vorige fase worden de structuren zichtbaar van een lesprogramma dat recht doet aan de formele en schoolspecifieke eisen van het vak Nederlandse taal en literatuur én in voldoende mate aandacht schenkt aan algemene academische vaardigheden. Het is de bedoeling het lesprogramma zo concreet te maken dat het in het schooljaar 2019-2020 kan worden geïmplementeerd. Hierbij spreek ik dan ook direct de wens uit dit onderzoek het volgende schooljaar te mogen continueren, teneinde te komen tot toetsing en bijstelling van het genoemde lesprogramma.

De beantwoording van de algemene onderzoeksvraag leidt op deze wijze tot onderstaande deelvragen, die vanuit een descriptieve benaderingswijze opbouwen naar de ontwerpfase:

4 Methodologisch kader

A Inleiding

Het is onwenselijk alle mogelijke oorzaken van voortijdige studie-uitval in dit onderzoek onder de loep te nemen om vervolgens ook nog eens een pasklare oplossing aan te dragen. Het onderzoeksobject van deze studie vormt slechts de wijze waarop de leerling zich in de bovenbouw van het vwo voorbereidt en laat voorbereiden op een studie op universitair niveau. En ofschoon er vanzelfsprekend verbanden zijn tussen academische volwassenheid, een doordachte studiekeuze en, bij wijze van voorbeeld, heel praktische zaken als academisch schrijven of analytisch denken, wordt het kader van dit onderzoek gevormd door de inbedding van academische vaardigheden in het vwo-onderwijs. De opbrengsten van de verschillende deelvragen leiden naar een gefundeerde beantwoording van de hoofdvraag: op welke wijze kunnen de academische vaardigheden die op Tilburg University worden aangehouden op het Odulphuslyceum worden geïntegreerd in het vak Nederlandse taal en literatuur? De onderzoeksmethodiek is zoveel als mogelijk gebaseerd op het principe van triangulatie, teneinde vanuit verschillende perspectieven tot een probleemschets te kunnen komen.

B Deelvraag 1: het kernvak Nederlands

Het onderzoek is gericht op de implementatie van academische vaardigheden in het curriculum van het vak Nederlandse taal en literatuur. Dit houdt in dat de basisvoorwaarden helder moeten zijn: welke leerdoelen worden vanuit overheidswege geformuleerd en tot welke min of meer concrete uitwerkingen moet deze visie leiden? Uitgangspunt voor deze beschrijvende verkenning is de verdeling die in de vakliteratuur wordt gehanteerd en waarbij het vak uitvoerig wordt omschreven in kernen en domeinen. Deze structuur werkt logischerwijs toe naar een formulering in eindtermen: wat moet de leerling aan het einde van de rit kennen en kunnen? Deze formele eisen worden in een later stadium van het onderzoek vergeleken met het pakket aan academische vaardigheden dat het Odulphuslyceum en de faculteiten van Tilburg University aanbieden. In hoeverre past de integratie van academische vaardigheden in het formele eisenpakket?

Het kernvak Nederlands kan het beste beschreven worden vanuit de formele eisen die de Rijksoverheid stelt aan de invulling van het curriculum. Deze wetgeving wordt uitgewerkt in twee toonaangevende publicaties van de Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO): Leerplan in Beeld uit 2007 en Nederlands in de bovenbouw havo/vwo uit 2017. Scholen baseren hun Plan voor Toetsing en Afname (PTA) op zowel de formele eisen vanuit de overheid als de vakinhoudelijke uitwerking door het SLO. Het derde gedeelte van de te analyseren vakliteratuur bestaat dan ook uit het PTA van de vwo-afdeling van het St.-Odulphuslyceum.

Tabel 1			
Deelvraag 1		Onderzoeksactiviteit	Tijdplanning
Welke formele eisen worden gesteld aan het vak Nederlandse taal en literatuur?	1	Vakliteratuur: eisen Rijksoverheid,	Januari 2019
	2	Vakliteratuur: uitwerking SLO	
	3	Vakliteratuur: uitwerking eisen in PTA Odulphuslyceum	

C Deelvraag 2a: academische vaardigheden

De ambitie een bijdrage te leveren aan de beperking van de studie-uitval onder eerstejaars door de voorbereiding op het vwo te verbeteren, leidt onherroepelijk tot de vraag welke vaardigheden tot de categorie *academisch* behoren. Het onderzoek start dan ook met een algemene verkenning van het begrip academische vaardigheden. Een eerste indruk van de informatie die universiteiten verstrekken over hun opvatting over academische vaardigheden valt te filteren uit het openbaar aanbod op de verschillende sites. Het gaat werkelijk om een globaal idee, waarbij ik mij ervan bewust ben, dat een rondgang op digitale informatie tamelijk willekeurig kan zijn, terwijl de publicaties meer dan eens ingezet worden om studenten te sturen bij hun keuze voor een bepaalde universiteit. Dat laatste is overigens een bewering die meer uit onderbuikgevoel komt, dan dat dit onderzoek poogt deze veronderstelling te bewijzen. Na de algemene indruk volgt een bescheiden inventarisatie van enkele veel gebruikte handboeken. Het ligt voor de hand om ... en ... in deze verkenning te betrekken, aangezien veel universiteiten deze werken in het eerste jaar inzetten voor het vak academische vaardigheden. De opzet van dit onderzoek vereist een beperking van omvang en tijd, wat betekent dat ook hier volstaan wordt met het opdoen van een eerste indruk.

De derde invalshoek bij de zoektocht naar een algemene definitie van academische vaardigheden had moeten bestaan uit een interview met een of meer vertegenwoordigers van de KNAW, een instituut dat gezien zijn statuus weet zou moeten hebben van het begrip academische vaardigheden. Helaas is het niet gelukt om een afspraak te maken met de KNAW, een tegenvaller die echter werd gecompenseerd door de omschrijvingen, zoals die in het onderzoek van de Professionele LeerGemeenschap Academische vaardigheden worden gehanteerd en die uitgangspunt vormen voor nader onderzoek naar de genoemde vaardigheden. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat ik onderdeel uitmaak van deze onderzoeksgroep, wat het idee 'Wij van WC-eend adviseren WC-eend' zou kunnen opwekken. De verdeling vanuit de PLG-AV is echter gebaseerd op eerder onderzoek vanuit een intern deelonderzoek van TSHD uit 2017.

Tabel 2			
Deelvraag 2a		Onderzoeksactiviteit	Tijdplanning
Wat wordt in algemene zin verstaan onder het begrip academische vaardigheden?	1	Globale inventarisatie openbaar aanbod op sites universiteiten	Januari 2019
	2	Literatuurstudie handboeken academische vaardigheden	
	3	Interview vertegenwoordiger(s) KNAW / Opvattingen uit PLG-onderzoek	

D Deelvraag 2b: academische vaardigheden op Tilburg University

Na een algemene definiëring van het begrip academische vaardigheden zoomt het onderzoek in op de situatie in Tilburg. Het is evident dat het zoeken naar een grote gemene deler in het omvangrijke en gevarieerde aanbod aan academische vaardigheid uitgangspunt is voor verder onderzoek naar implementatie van deze competenties in het vwo, waarbij overigens terdege rekening moet worden gehouden met de overweging dat iedere studie een eigen accent kan leggen op de gewenste academische ontwikkeling. De Universiteit van Tilburg kent vijf faculteiten: Tilburg School of Economics and Management, Tilburg Law School, Tilburg School of Social and Behavioral Sciences, Tilburg School

of Humanities and Digital Sciences en Tilburg School of Catholic Theology. Aangezien het onderzoek zich beperkt tot de concrete situatie in Tilburg in het algemeen en die op Tilburg University en het Odulphuslyceum in het bijzonder, biedt een verkenning van de gewenste academische vaardigheden op genoemde faculteiten voldoende aanknopingspunten voor een bruikbaar overzicht van skills die aandacht behoeven in de bovenbouw van het vwo.

Ook bij de beantwoording van de vraag welke plaats academische vaardigheden innemen in het curriculum van TiU maak ik gebruik van triangulatie. Een verkenning van de online publicaties die de verschillende faculteiten hebben geplaatst op de site van de universiteit dient ertoe enige voorkennis te bezitten over inhoud en werkwijze van de faculteiten. Kern van dit onderzoeksgedeelte is immers het interview en het is van belang met enige voorkennis het interview in te gaan; zowel met het oog op de diepgang van het gesprek als een blijk van interesse voor de gesprekspartner. De verwerking van de informatie uit de verschillende interviews vindt plaats door een horizontale analyse van overeenkomsten en verschillen, zowel op basis van de plaats van academische vaardigheden op de faculteiten als de adviezen richting vwo.

Het laatste deel van de drieslag bestaat uit een vergelijking van de opbrengsten van het PLG/AV-onderzoek met de opbrengsten uit het interview. Helaas moet ik deze vergelijking opschuiven naar het tweede jaar van het AOS-onderzoek, aangezien de resultaten van het PLG/AV-onderzoek pas in juni zullen verschijnen én dit PLG/AV-onderzoek nog doorloopt naar 2019-2020.

Keuze van de methode

Het interview hoort bij de verwerking van deelvraag 2b die antwoord moet geven op de vraag welke academische vaardigheden op Tilburg University aan de orde komen en welke aandacht het vwo kan geven aan de voorbereiding op deze academische vaardigheden. Ik heb gekozen voor een kwalitatieve methodiek middels het interview, omdat bekend is welke experts ik moet raadplegen en ik met gerichte open vragen de meeste informatie kan verkrijgen. Het interview biedt de beste mogelijkheid om op het juiste moment door te vragen en zodoende een dieper inzicht te krijgen in de problematiek, wat de kwaliteit van het onderzoek alleen maar ten goede kan komen.

Bij het opstellen van dit interview heb ik dankbaar gebruik gemaakt van de enquête Academische Vaardigheden, zoals die in samenwerking met Rian Aarts is opgesteld in het PLG/AV-onderzoek naar academische vaardigheden in de regio Brabant en Limburg, een onderzoek waar ikzelf ook deel van uitmaak.

De respondenten

De Universiteit van Tilburg kent vijf faculteiten: Tilburg School of Economics and Management, Tilburg Law School, Tilburg School of Social and Behavioral Sciences, Tilburg School of Humanities and Digital Sciences en Tilburg School of Catholic Theology. De respondenten zijn veelal opleidingsdirecteuren van de verschillende faculteiten of zijn belast met een specifieke, overkoepelende taak op het gebied van studievoordigheid, taalverwerving en academische vaardigheden:

Tilburg School for Economics and Management: Dr. Mario van de Visser is opgeleid als taalwetenschapper en heeft lange tijd gewerkt als docent Nederlands bij het Talencentrum van TiU en als coördinator van het Scriptorium. Sinds december 2018 is hij werkzaam bij TiSEM als program leader Skills & Mentoring. Tevens is hij een toonaangevende schakel in het Education Support Team TiSEM.

Op basis van PASS, program for academic study success, is de aandacht voor de persoonlijke ontwikkeling en de sociale cohesie van de studenten een kernbegrip. Het TEP-model, Tilburg Education Profile, vormde de aanleiding voor de uitbouw van deze ondersteuning.

Tilburg Law School: Rob Pranger, opleidingsdirecteur bachelor bestuurskunde, Carlijn van Blom, hoofd onderwijsondersteuningsteam, bestaande uit onder beleidsmedewerkers, secretarissen van de examencommissie, onderwijscoördinatoren en andere medewerkers die op een of andere manier het onderwijsproces ondersteunen. Bob van Soolingen, beleidsmedewerker, studieadviseur en onderwijscoördinator, in deze laatste functie met name gericht op de eerstejaars en de premaster studenten. Johan Wolswinkel, opleidingsdirecteur van de bachelor rechtsgeleerdheid en Ianika Tzankova, opleidingsdirecteur bacheloropleiding Global Law.

Tilburg School of Humanities and Digital Sciences, University College: drs. P.A.M. (Petra) Heck, Projectmanager Onderwijsontwikkeling, Tilburg School of Humanities and Digital Sciences, Education Center. Drs. J.M. (Janneke) van der Loo, vakdidacticus / docent Nederlands, Tilburg School of Humanities and Digital Sciences, Departement Communicatie en Cognitie.

Tilburg School of Social and Behavioral Sciences, University College: dr. Jeroen J. Stekelenburg, Assistant Professor in Cognitive Neuropsychology, Program Director Cognitive Neuroscience.

Het interview met TiSEM is afgenomen op maandag 11 februari, Tilburg University (Prisma Building), het gesprek met de genoemde afgevaardigden van TLS op maandag 18 februari 2019, Tilburg University (Montesquieu Building), het interview met TSHD op maandag 25 februari, Tilburg University (Dante Building) en ten slotte het interview met TSB op maandag 20 mei, Tilburg University (Simon Building).

Instrument en procedure

In deel 1 ga ik in op de definitie van het begrip academische vaardigheden. Er is in den lande geen volstrekt duidelijke overeenstemming te vinden over de inhoud van dit begrip. Door de verschillende visies uit de vier interviews te combineren met de resultaten uit mijn literatuuronderzoek hoop ik tot enige generalisatie te kunnen komen. Daarnaast is de specificering naar de betrokken faculteiten van belang om grip te krijgen op de grenzen van academische vaardigheden. Mijn onderzoek richt zich op de algemene academische vaardigheden op Tilburg University, afwijkingen van deze standaard verscherpen de grenzen tussen het algemene en bijzondere en bieden tegelijk de kans in een later stadium op maat gemaakte academische vaardigheden aan te bieden. De derde vraag dient als brug tussen deel 1 en 2, waarbij de praktijkervaringen uit het eerste deel worden gekoppeld aan de meer theoretische veronderstellingen in het tweede gedeelte.

Het tweede deel heeft als doel inzicht te krijgen in de verhouding tussen theorie en praktijk: wat zouden academische vaardigheden moeten behelzen en hoe wordt dit ideaalbeeld in de dagelijkse onderwijswerkelijkheid uitgevoerd. Hierbij ben ik afhankelijk van de opstelling van de geïnterviewde: in hoeverre is deze bereid een eerlijke kijk in de keuken te geven? Oplettendheid is ook geboden op het moment dat de mogelijkheid bestaat de resultaten uit een eerder interview te koppelen aan uitspraken in het actuele interview. Niet alleen ontstaat zo ongelijkwaardigheid tussen de interviews, ook wordt de afspraak met betrekking tot het geanonimiseerde karakter geschonden.

In het onderzoek ga ik uit van zes hoofdgroepen binnen het algemene kader academische vaardigheden. Dit onderscheid leg ik in elk interview voor, waarbij ik benieuwd ben naar drie leeropbrengsten: in hoeverre omarmt de faculteit het gemaakte onderscheid (en op grond van welke motivatie worden de categorieën geaccepteerd dan wel afgewezen), welke vaardigheden worden onderwezen op de universiteit (opgesplitst per faculteit) en welke kansen ziet men voor de voorbereiding in het vwo. Dit alles betekent dat er bij de drie vragen van deel 2 flink doorgevraagd moet worden. Om het gesprek te vergemakkelijken noteer ik de onderscheiden hoofdgroepen op een apart blad en vraag indien gewenst om het aangeven van een ranglijst, op grond waarvan het gesprek zich verder kan ontwikkelen.

In de uitleiding kijk ik samen met de gesprekspartner terug op het verloop van het interview, niet procesmatig, maar in principe inhoudelijk. De geïnterviewde heeft de mogelijkheid onderdelen terug te halen, te benadrukken of wellicht juist te relativëren. Aanbevelingen vanuit de ervaring van de expert versterken het onderzoek. Vanzelfsprekend eindig ik met de vraag of de gesprekspartner een afschrift wilt ontvangen van interview en de vraag of de opbrengsten uit het interview gedeeld mogen worden met de faculteiten van TiU die aan dit onderzoek hebben meegewerkt.

Analyse van de gegevens

Het hoofddoel van de interviews is een gedegen overzicht te krijgen van de academische vaardigheden die op Tilburg University aan de orde komen en de rol die het vwo in de voorbereiding op het hoger onderwijs kan spelen. Dit doel kan worden bereikt door de opbrengsten van de verschillende interviews systematisch te analyseren op basis van overeenkomsten en verschillen. De vragen die zijn geformuleerd in deel 1 dragen vooral bij aan een duidelijke definitie van het begrip academische vaardigheden, de vragen in het tweede deel van het interview zouden antwoord moeten geven op de vraag op welke wijze specifieke academische vaardigheden op de universiteit en op het vwo worden behandeld. Het is natuurlijk mogelijk dat op grond van de definitievorming van academische vaardigheden het onderscheid in zes deelvaardigheden gewijzigd moet worden. Mocht bijvoorbeeld kritisch denken niet gezien worden als iets zuiver academisch, dan wordt hiermee de uitkomst in het specifieke onderdeel sterk beïnvloed.

Evaluatie

Het is niet mogelijk gebleken het interview tevoren in een pilotstatus af te nemen, een manco dat te wijten kan zijn aan een te krappe tijdsplanning of, in een meer positieve benadering, te danken is aan de snelle reactie vanuit enkele faculteiten van Tilburg University. Het interview is wel kritisch besproken in een van de AOS-bijeenkomsten, wat heeft geresulteerd in een herschikking van de volgorde van vragen. Het interview is strakker ingedeeld in een algemeen en specifiek deel, terwijl ook het idee van de 'after sales' is veranderd: waar het aanvankelijk de bedoeling was de resultaten anoniem te verwerken, is op basis van het commentaar vanuit de AOS-groep later gekozen de anonimiteit los te laten als de respondent daar tenminste toestemming voor zou geven. In de praktijk bleken overigens alle gesprekpartners geen enkele moeite te hebben met een verspreiding van de informatie en daarbij ook zeer geïnteresseerd te zijn in de aanpak op andere faculteiten. Vanzelfsprekend is de verslaggeving eerst ter beoordeling aan de respondent voorgelegd.

Deze opzet en achtergrond leidt concreet tot de volgende vraagstelling:

Interview Academische Vaardigheden

Dit interview maakt deel uit van het onderzoeksproject Academische Opleidingschool Midden-Brabant en het onderzoek dat binnen de Professionele Leergemeenschap Academische Vaardigheden (PLG-AV) wordt uitgevoerd. Beide onderzoeken zijn geïnitieerd vanuit Tilburg University.

Het AOS-initiatief geeft de docent in het voortgezet onderwijs de mogelijkheid een jaar lang onderzoek uit te voeren in een specifiek onderwijs-gerelateerd gebied. In deze opzet verken ik de mogelijkheden die het vak Nederlandse taal en literatuur biedt om academische vaardigheden al in een vroeg stadium in het vwo-onderwijs te integreren. Het PLG-onderzoek richt zich in algemene zin op de integratie van academische vaardigheden in het vwo-curriculum. In beide onderzoeken is het van groot belang in een vroeg stadium een helder beeld te schetsen van de wensen vanuit de universiteit en de mogelijkheden binnen het vwo.

Het doel van dit specifieke interview is een antwoord te formuleren op de vraag wat er op de verschillende faculteiten van Tilburg University onder academische vaardigheden wordt verstaan en op de vraag op welke manier aan deze vaardigheden aandacht wordt besteed. Daarnaast verneem ik graag uw mening over de categorisering van academische vaardigheden, zoals die in de PLG-AV zijn geformuleerd. Ten slotte is daar de vraag welke kansen u ziet voor het vwo om de bovenbouw-leerling voor te bereiden op de diverse academische vaardigheden.

Het interview wordt in dezelfde vorm en opzet afgenomen op TU/e en Maastricht University. De antwoorden zullen alleen voor de genoemde onderzoeken worden gebruikt en worden indien gewenst vertrouwelijk verwerkt.

Het interview bestaat uit twee delen. In het eerste deel komen aspecten aan de orde die betrekking hebben op opvattingen binnen de faculteit over de definitie van academische vaardigheden. In het tweede deel volgen vragen die de uitvoering van onderwijs in academische vaardigheden op uw faculteit behandelen.

De verwachting is dat het interview maximaal 45 minuten in beslag zal nemen.

Deel 1: vragen over de definitie van academische vaardigheden

- 1 Wat wordt op uw faculteit in algemene zin onder academische vaardigheden verstaan?
- 2a Welke van deze vaardigheden hebben volgens u een algemeen geldend karakter en zijn daarmee van toepassing op iedere student, ongeacht de gevolgde wetenschappelijke studie?
- 2b Welke van deze vaardigheden zijn specifiek van toepassing op de studies binnen uw faculteit?
- 3 Uit literatuuronderzoek blijkt dat het vwo de aankomende student beter zou kunnen voorbereiden op de vervolgstudie aan de universiteit. Met name de bewustwording van en kennis over het wetenschappelijke karakter van de opleiding, de algemene studievvaardigheden en het analyserend vermogen zouden punten van aandacht zijn. In hoeverre herkent u deze problematiek bij de eerstejaars studenten?

Deel 2: vragen over de uitvoering van onderwijs in academische vaardigheden

* Op basis van een vooronderzoek dat is uitgevoerd door de faculteit Tilburg School of Humanities and Digital Sciences en een serie verkennende gesprekken met onderzoekcoördinatoren van een vijftal vwo-scholen heeft de onderzoeksgroep PLG-AV een enquête uitgezet onder een groot aantal vwo-scholen in Brabant. Het doel is inzicht te krijgen in de opvattingen over de plaats van academische vaardigheden in het vwo-onderwijs. In de enquête wordt onderscheid gemaakt in zes hoofdgroepen van academische vaardigheden⁴:

- managen eigen leerproces;
- sociale vaardigheden;
- onderzoek doen;
- schriftelijk en mondeling communiceren;
- kritische houding;
- creatieve, ondernemende vaardigheden

- 1 In hoeverre beschouwt u de genoemde hoofdgroepen als wezenlijke academische vaardigheden?
- 2 Aan welke hoofdgroepen wordt op uw faculteit aandacht besteed? Kunt u daarbij globaal aangeven op welke manier en in welke mate dit gebeurt?
- 3 Bij welke hoofdgroepen acht u het wenselijk en mogelijk dat het vwo een voorbereidende rol speelt?

Tot besluit

- 1 Zijn er onderdelen uit het interview waar u graag op terug wilt komen of iets aan toe wilt voegen?
- 2 Stelt u er prijs op een samenvatting van dit interview alsmede een terugkoppeling van de resultaten te ontvangen?

Tabel 3			
Deelvraag 2b		Onderzoeksactiviteit	Tijdplanning
Welke academische vaardigheden worden door de vijf faculteiten van Tilburg University aangeboden aan de eerstejaars studenten?	1	Raadpleging sites faculteiten	Januari 2019
	2	Interview onderwijs coördinatoren faculteiten	
	3	Raadpleging opbrengsten parallelonderzoek: PLG Tilburg University	

E Deelvraag 2c: academische vaardigheden op het Odulphuslyceum

Op het Odulphuslyceum wordt vanaf het schooljaar 2015-2016 Academisch Nederlands aangeboden, een vak dat op facultatieve basis wordt gevolgd, waarbij de leerling zelf een keuze kan maken uit de aangeboden modules. In dit modulaire systeem komen verschillende academische deelvaardigheden aan de orde. Een overzicht van deze vaardigheden, die extrinsiek worden aangeboden, maakt duidelijk waar binnen het Odulphus momenteel de accenten liggen. Om voldoende materiaal te verzamelen wordt allereerst het programma Academische Vaardigheden uit het schooljaar 2018-2019 tegen het licht gehouden. De cursus wordt verzorgd door Frans Diederens, collega Nederlands op het Odulphuslyceum, en mijzelf. Uit de leerlingen die de cursus dit jaar hebben gevolgd vraag ik een viertal leerlingen om de aangeboden leerstof kritisch te becommentariëren. De selectie van deze leerlingen vindt in principe willekeurig plaats, al heb ik wel oog voor leerlingen die een kritisch oordeel durven vellen. De bevraging van zowel docent als leerlingen verloopt systematisch aan de hand van de behandelde onderwerpen van dit schooljaar: het lezen van wetenschappelijke teksten, academisch schrijven, zoeken naar bronnen en het volgen van een hoorcollege. Hiernaast vraag ik naar eventuele aanvullingen: aan welke onderwerpen is nog behoefte met het oog op het komende schooljaar, waarin de cursus opnieuw wordt aangeboden?

Tabel 4

Deelvraag 2c		Onderzoeksactiviteit	Tijdplanning
Welke bijdrage levert het facultatieve vak Academisch Nederlands aan de voorbereiding op de academische vorming op Tilburg University?	1	Tekstbronnen raadplegen: lesmateriaal Academisch Nederlands	Januari 2019
	2	Interview collega's die AN doceren,	
	3	Interview leerlingen die het vak AN hebben gevolgd	

F Deelvraag 3: vergelijking Odulphuslyceum en Tilburg University

De deelvraag 2a heeft als doel duidelijk te maken wat wordt verstaan onder het begrip academische vaardigheden, terwijl de deelvragen 2b en 2c ertoe dienen een zo compleet mogelijk beeld op te roepen van de activiteiten die op het Odulphuslyceum en Tilburg University worden ondernomen op het gebied van academische vaardigheden. De logische stap is in deelvraag 3 op zoek te gaan naar overeenkomsten en verschillen tussen de twee onderwijsinstellingen, om vervolgens te bepalen welke onderdelen op het vwo voldoende behandeld worden en voor welke vaardigheden een inhaalslag nodig is. Op grond van de opbrengst uit de eerste deelvraag is duidelijk wat de formele grenzen zijn bij de behandeling van academische vaardigheden in het vak Nederlands. De overeenkomsten en verschillen leg ik voor aan de collega Academisch Nederlands, de heer Diederens, de collega's uit de werkgroep bildung en zeker ook aan twee pre- en eindexamenklassen vwo. De keuze voor de collega AN lijkt mij evident. In de werkgroep bildung, die ik al enige jaren mag voorzitten, passeren onderwerpen waarbij geanalyseerd wordt wat wij de vwo-leerlingen naast de lesstof willen bijbrengen met het doel hen goed voor te bereiden op het vervolgonderwijs en de maatschappij in het algemeen. Dit laatste element zoekt een invulling in de richting van burgerschapsvorming. Ten slotte vind ik het gesprek met de twee pre- en eindexamenklassen vwo van groot belang. Zij zijn het immers die binnen

zeer afzienbare tijd de overstap gaan maken naar het hoger onderwijs en bovendien bijna zes jaar lang onderwijs hebben genoten: ervaringsdeskundigen.

Tabel 5			
Deelvraag 3		Onderzoeksactiviteit	Tijdplanning
Welke verschillen en overeenkomsten bestaan er tussen het aanbod aan academische vaardigheden op Tilburg University en het Odulphus?	1	Tekstbronnen raadplegen: data gegenereerd in deelvraag 2	Februari/maart 2019
	2	Eventueel: opbrengst uit overleg PLG/AV-onderzoek	
	3	Raadpleging AN-collega's Odulphus, collega's werkgroep bildung en leerlingen eindexamenklassen	

G Deelvraag 4: naar een werkbaar lesprogramma

In de descriptieve fase van het onderzoek is de situatie op het Odulphuslyceum en Tilburg University overzichtelijk in beeld gebracht. Overeenkomsten en verschillen tussen vwo en wo staan met naam en toenaam genoteerd en op basis van deze beschrijving is het mogelijk over te gaan naar een ontwerpfase, waarin wordt aangegeven in welk leerdoel, in welk domein en subdomein en in welk bovenbouwjaar de verschillende academische vaardigheden kunnen worden ondergebracht. Het facultatieve vak Academisch Nederlands houdt daarmee op te bestaan en maakt plaats voor een zo volledig mogelijke integratie van academische vaardigheden in het vak Nederlandse taal en literatuur. Het is de bedoeling het abstractieniveau van een mogelijk lesprogramma zo laag mogelijk te houden en nauwkeurig te beschrijven op welk moment en op welke wijze de verschillende academische vaardigheden in de bovenbouw van het vwo aan de orde kunnen komen. Uitgangspunt hierbij is vanzelfsprekend het bestaande curriculum op het Odulphuslyceum.

Voor de goede orde: aangezien het onderzoek een voortzetting krijgt in 2019-2020 beperkt de beantwoording van de vierde deelvraag zich tot het aangeven op welke gebieden een aanpassing mogelijk is en een eerste duiding van interventies die in de tweede helft van 2019 zullen plaatsvinden. Zo zou het kunnen dat een academische vaardigheid als kritisch denken bij voorkeur ingebracht zou moeten worden in het onderdeel literatuurgeschiedenis. Zo'n conclusie is dan de basis van het vervolgonderzoek: welke onderdelen binnen de literatuurgeschiedenis lenen zich voor deze benadering en op grond van welke interventies kan aangetoond worden dat deze aanpassingen waardevol zijn? Vervolgens vinden deze interventies daadwerkelijk plaats en ontstaat een programma, waarin academische vaardigheden een plaats krijgen in lesinhoud van het vak Nederlands. Vanzelfsprekend verloopt dit proces in overleg met de collega's van de sectie Nederlands en de coördinatoren van TiU die voor dit onderzoek zijn benaderd.

Hiermee komt het einddoel van het onderzoek in zicht en is een manier gevonden waarop de academische vaardigheden die op TiU worden aangehouden, kunnen worden geïntegreerd in het vak Nederlandse taal en literatuur, zoals dat op het Odulphuslyceum wordt aangeboden. Naast dit praktische doel wordt hopelijk bereikt dat er een gedachtewisseling over academische vaardigheden op gang komt tussen belanghebbenden van TiU en het Odulphuslyceum, een discussie die een bijdrage kan leveren aan een verbetering van de overgang tussen vwo en wo.

Tabel 6			
Deelvraag 4		Onderzoeksactiviteit	Tijdplanning
Hoe oogt de inrichting van een lesprogramma voor de bovenbouw vwo dat recht doet aan de formele en schoolspecifieke eisen van het vak Nederlandse taal en literatuur én in voldoende mate aandacht schenkt aan algemene academische vaardigheden?	1	Tekstbronnen: data uit de deelvragen 1,2 en 3	april/mei 2019, voortzetting in 2019-2020
	2	Bespreking concept met collega's sectie Nederlands	
	3	Bespreking concept met coördinatoren/ universitair docenten TiU	
	4	Aanpassingen op grond van bespreking bij activiteit 2 en 3	

5 Theoretisch kader

A Het kernvak Nederlands

De hoofddoelstelling van het onderwijs in de Nederlands taal en literatuur is de taalvaardigheid van de leerling te vergroten. Een goede taalvaardigheid maakt het mogelijk dat de leerlingen op een actieve wijze kunnen participeren in het maatschappelijk leven. Daarnaast ondersteunt Nederlands het algemene leren op school (SLO, 2017).

In de bovenbouw van het vwo wordt in drie jaar tijd toegewerkt naar een taalvaardigheidsniveau dat voldoet aan de participatie-eis. De ondersteuning van het algemene leren wordt vanaf het eerste jaar in de onderbouw ingezet. De exameneisen vormen het sluitstuk van het onderwijs en dienen tegen die achtergrond als ijkpunten, die aangeven welk eindniveau moet zijn bereikt bij de vwo'er die de stap zet naar het hoger onderwijs.

Het examenprogramma Nederlandse taal en literatuur onderscheidt zes domeinen: leesvaardigheid, mondelinge taalvaardigheid, schrijfvaardigheid, argumentatieve vaardigheden, literatuur en oriëntatie op studie en beroep. Bij dit laatste domein vindt geen toetsing plaats (SLO, 2007). Per domein is beschreven welke examenstof uiteindelijk moet zijn behandeld. Na elk overzicht volgt de wijze waarop het domein in de vwo-bovenbouw van het Odulphuslyceum wordt behandeld, uitgaande van het Plan van Toetsing en Afname zoals dat in het schooljaar 2018-2019 is vastgesteld (St.-Odulphuslyceum, 2018).

Leesvaardigheid

In het domein leesvaardigheid wordt aandacht besteed aan een drietal hoofdzaken: analyseren en interpreteren met daarnaast beoordelen en samenvatten. De analyse en interpretatie is gericht op het vaststellen van de tekstsoort, het aangeven van de hoofdgedachte en de vaardigheid relaties tussen verschillende tekstdelen aan te geven. Vervolgens moet de leerling in staat zijn conclusies te trekken met betrekking tot intenties, opvattingen en gevoelens van de auteur. Het herkennen en hanteren van argumentaties en argumentatieschema's vormt het sluitstuk van analyse en interpretatie. Onder beoordelen wordt verstaan dat de leerling een betogende tekst dan wel tekstgedeelte op zijn aanvaardbaarheid kan beoordelen en drogredenen benoemt. Het samenvatten behelst logischerwijs het vermogen teksten en tekstgedeelten beknopt samen te vatten (SLO, 2017).

Op het Odulphuslyceum wordt leesvaardigheid in verschillende vormen en op verschillende niveaus getoetst. In klas vier is dit onderwijs met name gericht op een kennismaking met interpretatie en analyse, een lijn die in de vijfde wordt doorgezet en aangevuld met de theorie en praktijk van argumentatieleer: structuren, argumentatietypen, schema's en drogredenen. In de eindexamenklas vindt een synthese plaats van de drie hoofdzaken uit het domein met daarin een sterke focus op de eisen die bij het Centraal Examen aan de leerling worden gesteld. Ook een herhaling van formuleren en spellen komt bij deze oefening aan de orde (St.-Odulphuslyceum, 2018).

Mondelinge taalvaardigheid

Bij de mondelinge communicatieve taalvaardigheden ligt de nadruk op de voorbereiding en uitvoering van een voordracht, discussie of debat. De leerling kan relevante informatie verzamelen en verwerken,

presenteert deze informatie adequaat met het oog op doel, publiek en gespreksvorm. Tijdens de uitvoering weet de leerlingen passend te reageren op bijdragen van luisteraars of gespreksdeelnemers (SLO, 2017).

In de vwo-afdeling van het Odulphus is er veel aandacht voor mondelinge taalvaardigheid. In klas vier vindt een kennismaking plaats in de vorm van een boeiende toespraak en een mondelinge presentatie van de literatuuropdracht boek/film, waarbij deze laatste een duo-opdracht betreft. In de vijfde klas verschuift het accent naar een gezamenlijke opdracht: het opiniërend gesprek. Tijdens dit gesprek worden de leerlingen getoetst op hun rol in het gesprek, de algemene spreekvaardigheid, het improvisatievermogen en de gehanteerde argumentaties. Daarnaast oefenen de leerlingen hun spreekvaardigheid in een literatuuropdracht, waarbij zij in tweetallen op creatieve en originele wijze een zelfgekozen boek presenteren (St.-Odulphuslyceum, 2018).

Schrijfvaardigheid

Ook bij het domein schrijfvaardigheid is sprake van een enkele hoofdcategorie die zich concentreert op de vaardigheden die de leerling moet bezitten voor het schrijven van een gedocumenteerde uiteenzetting, beschouwing en betoog. In dit kader moet de leerling relevante informatie kunnen verzamelen en verwerken en deze informatie vervolgens adequaat presenteren met het oog op doel, publiek, tekstsoort en conventies voor geschreven taal. Ook moet de leerling concepten van de tekst reviseren op basis van geleverd materiaal (SLO, 2017).

Het vwo-bovenbouw programma van het Odulphus biedt veel ruimte voor de oefening van schrijfvaardigheid. In klas vier doen de leerlingen de nodige schrijfervaring op in de verschillende literatuuropdrachten. Daarnaast leren zij de structuren kennen van betoog, beschouwing en uiteenzetting. De leerlingen schrijven een motivatiebrief waarin zij argumentatiestructuren verkennen. Ook het maken van diverse samenvatting behoort tot de leerstof van de vierde klas. In de vijfde klas scherpen de leerlingen hun schrijfvaardigheid door het schrijven van een beschouwing en een recensie. De eindcompo bestaat uit het maken een samenvatting op examenniveau. In zowel klas 5 en 6 worden de literatuuropdrachten deels gebruikt voor het oefenen van het schrijven. Het pièce de resistance bestaat in de zesde uit een schoolexamen gedocumenteerd schrijven, dat voor 50% meetelt in het schoolexamen. Dit examen doet naast de algemene schrijfvaardigheden als opbouw, taalgebruik en inhoud een sterk beroep op het synthetiseren van teksten. Daartoe wordt de leerling door de docent een complexe tekst aangeboden en moet hijzelf op zoek naar vier relevante bronnen (St.-Odulphuslyceum, 2018).

Argumentatieve vaardigheden

De leerling heeft het vermogen een betoog te analyseren en te beoordelen. Ook kan de leerling een betoog zelf opzetten en presenteren, zowel in schriftelijke als mondelinge vorm (SLO, 2017).

In de vierde klas vwo van het Odulphuslyceum wordt met name ingegaan op tekststructuren. De opbouw van betoog en beschouwing en een verkenning van meningsvorming staan centraal, waar in de vijfde en zesde specifiek wordt geoefend met argumentatiestructuren, argumentatietypen, de plaats van argumenten en drogredenen. Naast deze exercities wordt in de laatste twee jaren kennis over argumentatie praktisch geoefend in mondelinge en schriftelijke communicatie, waarbij te denken valt aan het schrijven van overtuigende teksten, het debat en het voeren van een overtuigende

toespraak (St.-Odulphuslyceum, 2018). Probleem bij het onderwijs in argumentatieve vaardigheden is de toepassing van theorie op de praktijk, zo blijkt uit eigen ervaring en gesprekken die ik heb gevoerd met collega's Frans Diederik en Elina Damen. De leerlingen leggen soms wat moeizaam het verband tussen de theorie rond bijvoorbeeld argumentatietypen en drogredenen en de weerslag hiervan in leesteksten. Hetzelfde probleem treedt op bij het schrijven van een betoog of beschouwing. Tenslotte blijkt het lastig een scherp onderscheid te maken tussen objectiviteit en subjectiviteit.

Literatuur

Het domein literatuur is verdeeld in een drietal categorieën: literaire ontwikkeling, kennis van literaire begrippen en kennis over literatuurgeschiedenis. De literaire ontwikkeling houdt in dat de leerling een beargumenteerd verslag uitbrengt van zijn leeservaringen met een aantal door hem geselecteerde werken. Hiervoor geldt een minimum van twaalf gelezen werken, waarvan er drie voor 1880 moeten zijn verschenen. In de categorie literaire begrippen wordt van de leerling verlangd dat hij literaire tekstsoorten herkent en literaire begrippen hanteert bij de interpretatie van literaire teksten. Bij literatuurgeschiedenis, de laatste categorie in het domein literatuur, weet de leerling een overzicht te geven van de hoofdlijnen van de literatuurgeschiedenis en kan hij de gelezen werken in dit historisch perspectief te plaatsen (SLO, 2017).

Op het Odulphus is de leerlijn literatuur uitgebreid uitgezet. In ieder bovenbouwjaar worden vier boeken gelezen, waarbij er nadrukkelijk aandacht wordt besteed aan de leesontwikkeling van de leerling. Deze ontwikkeling richt zich op het verhogen van het leesniveau en het bevorderen van een onderbouwde voorkeur voor bepaalde thema's en genres. De leerling verwerken de gelezen literatuur in heel diverse opdrachten, die zich richten op een technische analyse waarin de leerling blijkt geeft van inzicht in literaire begrippen en/of een creatieve verslaglegging of presentatie. De werken van voor 1880 worden klassikaal behandeld in de context van literatuurgeschiedenis en poëzie (St.-Odulphuslyceum, 2018). Ofschoon de leerlingen over het algemeen bewust werken aan hun literaire ontwikkeling is literatuurgeschiedenis een onderdeel dat niet door alle leerlingen wordt gewaardeerd. Sommige leerlingen hebben op grond van hun profiel geen natuurlijke interesse voor de historische context of zijn niet in staat de kennis om te zetten naar een gefundeerd oordeel over de gelezen werken. Docenten werken hard aan inhoud en presentatie, maar er is nog geen volledige tevredenheid.

B   Academische vaardigheden

In principe leidt het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs de leerling zodanig op dat hij over voldoende tools beschikt om op universitair niveau te kunnen functioneren. Dit houdt in dat ruim aandacht moet worden besteed aan academische vaardigheden. Wat houdt dit laatste begrip in, welke onderdelen behoren tot het domein van de academische vaardigheden? Een aselecte verkenning van ideeën en opvattingen op het vwo en verschillende universiteiten levert een heel algemeen beeld op: in welke richting moet worden gedacht? Op grond van interviews met opleidingscoördinatoren van Tilburg University en Fontys Tilburg en de voorlopige opbrengsten vanuit het onderzoek van de PLG Academische Vaardigheden, dat vanuit Tilburg University is geïnitieerd, volgt de overstap van eerste indruk naar precisering van het containerbegrip academische vaardigheden.

B1   Verkenning vwo

Globale indruk aanbod vwo

Middelbare scholen als het Rodenborchcollege en het Berkdallyceum besteden expliciet aandacht aan de volgende academische vaardigheden: statistiek, wetenschappelijk schrijven, presenteren, analytisch lezen, academisch lezen en schrijven, argumenteren en redeneren, kritisch, analytisch en creatief denken, onderzoeksvaardigheden, studeren en zelfregulering. Eureka, een didactiek gericht op het leren onderzoeken in het vwo, benadrukt de onderzoeksvaardigheden: *“Onder onderzoeksvaardigheden verstaan wij het totaal aan wetenschappelijke kennis van en inzicht in methoden en technieken van onderzoek binnen de verschillende wetenschappelijke disciplines, daarbij inbegrepen kennis over en inzicht in de ratio van onderzoeksvaardigheden”* (Wientjes & Veenhoven, 2016). Wientjes en Veenhoven wijzen bij deze definiëring van wetenschappelijke vorming en opleiding op een KNAW-conferentie⁵, waarbij geprobeerd is het begrip wetenschappelijke vorming concreter te maken.

Zoals eerder genoteerd, gaat het slechts om een globale indruk: in welke richting moet worden gezocht als het gaat om de opvattingen die in het voortgezet onderwijs leven over het begrip academische vaardigheden? Interessant is het om de uitkomsten van het PLG/AV-onderzoek later te analyseren; immers in dit onderzoek worden vrijwel alle vo-scholen in Brabant benaderd met onder andere de vraag wat nu verstaan dient te worden onder academische vaardigheden. De resultaten van dit brede onderzoek zullen echter niet tijdig bekend zijn om in dit AOS-onderzoek te kunnen verwerken.

Het Odulphuslyceum kent sinds drie jaar een aparte leerlijn Academisch Nederlands, die de leerlingen op facultatieve basis kunnen volgen. De leerlijn is opgebouwd uit modules waaruit de leerlingen uit de bovenbouw van het vwo een keuze kunnen maken. In deze modules worden zeven academische vaardigheden onderscheiden: onderzoeksvaardigheden, het lezen van wetenschappelijke teksten, studievaardigheden, academisch schrijven, documenteren, argumentatieve vaardigheden, presenteren, vergaderen en leidinggeven (De Jong, 2016).

Een schematisering van de opbrengsten uit het vwo levert het volgende beeld op, waarbij nogmaals benadrukt moet worden dat het hier slechts gaat om een eerste indruk:

Tabel 7	
Vaardigheid:	Aandachtspunt:
Schrijfvaardigheid	Wetenschappelijk schrijven Academisch schrijven
Mondelinge taalvaardigheid	Presenteren
Leesvaardigheid	Analytisch lezen Academisch lezen
Argumentatieve vaardigheden	Argumenteren en redeneren
Overig	Statistiek
	Kritisch, analytisch en creatief denken
	Onderzoeksvaardigheden

⁵ Gerefereerd wordt aan de KNAW-conferentie De W van vWo, die plaatsvond op 3 november 2011 in Amsterdam en in november 2016 opnieuw is georganiseerd. De aangehaalde definities bleven bij deze laatste conferentie ongewijzigd.

	Documenteren
	Studeren
	Zelfregulering
	Leidinggeven
	Vergaderen

B2 Verkenning algemene informatie universiteiten

Globale inventarisatie aanbod universiteit

Een willekeurige rondgang door het aanbod van de universiteiten laat zien dat er geen communis opinio bestaat over een exacte definitie van het begrip academische vaardigheden. De faculteit Kunstgeschiedenis van de Universiteit Utrecht legt het accent op het begrip van de term wetenschap, het lezen van academische publicaties, onderzoekvaardigheden, schrijven en presenteren (Universiteit Utrecht, 2018). Binnen de muren van de Universiteit Maastricht ligt vanaf 2016 de focus op de zogenaamde soft skills: het ontwikkelen van academische communicatievaardigheden van de student, wat leidt tot een aanzienlijke toename van praktische oefeningen (Geus, 2016). De op Tilburg University verzorgde bacheloropleiding Liberal Arts and Sciences schaarst op haar beurt vier kernbegrippen onder de noemer academische vaardigheden: wetenschappelijk redeneren, kritisch denken, het creatief oplossen van problemen en het geven van presentaties. Er is met andere woorden een brede variëteit aan opvattingen over de invulling van het begrip academische vaardigheden. Ondanks deze schijnbare diversiteit start het onderzoek met een algemene verkenning van het begrip academische vaardigheden.

Op vrijwel alle universiteiten krijgen eerstejaars studenten een leergang academische vaardigheden aangeboden. De aard van deze cursus is zowel vakspecifiek als algemeen van aard en wordt in alle gevallen gekoppeld aan te behalen studiepunten. Voor dit onderzoek is alleen de algemene beschrijving van belang aangezien het doel is algemene academische vaardigheden onder te brengen in het vak Nederlands.

Tijdens de universitaire studie wordt de student geacht een academische houding te ontwikkelen. Deze houding kenmerkt zich door een sterke nieuwsgierigheid en opmerkzaamheid. Deze onderzoekende natuur gaat hand in hand met een kritische opstelling, zowel ten opzichte van zichzelf als van anderen. Zelfreflectie en een sterke feedback vormen hierbij in samenhang met goed ontwikkeld samenwerkend vermogen krachtige gereedschappen. Ten slotte is een wetenschapper zorgvuldig, gedisciplineerd en georganiseerd (Van Wijk, Hendrickx, & Van Pappelendam, sd).

De academische houding is in alle doelen van het academisch onderwijs terug te vinden. Deze hoofddoelen hebben betrekking op het opdoen van vakinhoudelijke kennis, het leren delen van kennis en het ontwikkelen van zelfkennis (Van Wijk, Hendrickx, & Van Pappelendam, sd). De beschrijving van de te ontwikkelen academische vaardigheden hangen begrijpelijkerwijs nauw samen met de hoofddoelen van universitair, wetenschappelijk onderwijs.

Meer specifiek levert een rondgang langs de openbare, digitale informatie onderstaand beeld op.

Amsterdam VU (VU Faculteit der Geesteswetenschappen, 2019):
kritisch lezen wetenschappelijke teksten, kritisch schrijven van wetenschappelijke teksten, interviewtechnieken, informatievaardigheden: zoeken, beoordelen en verwerken van informatie;

Universiteit Utrecht (Universiteit Utrecht, sd) (Universiteit Utrecht, 2018):
academisch schrijven, feedback geven en verwerken, luisteren, aantekeningen maken, uitwerken
aantekeningen en redeneren vanuit een interdisciplinaire invalshoek;

Technische Universiteit Delft (TU Delft, 2019):
schriftelijk rapporteren, academisch schrijven, discussie-, debat- en vergadertechnieken, mondelinge
presentatie van onderzoek en technisch schrijven;

Universiteit Leiden (Universiteit Leiden, 2019):
grammatica- en spellingsregels oprissen, een helder en gestructureerd product opbouwen, voldoen
aan de criteria voor algemene academische vaardigheden, afbakening onderwerp onderzoek, notities
nemen van uiteenzettingen en mondelinge probleemstellingen, formulering onderzoeksvraag,
opbouw academische tekst, kennis academische schrijfstijl, schrijven paper, essay, kort betoog, hand-
out, PPT, werkstuk, uiteenzetten onderzoeksresultaten, beantwoording onderzoeksvraag, mondelinge
presentatievaardigheden, het formuleren van een vraagstelling, de structuur, academische schrijfstijl
en plagiaat;

Rijksuniversiteit Groningen (Rijksuniversiteit Groningen, 2019):
formulering onderzoeksvraag, kennis academische schrijfstijl, kennis verwijzingssystemen, schrijven
paper, essay, kort betoog, hand-out, onderzoeksresultaten uiteenzetten, onderzoeksvraag
beantwoorden, mondelinge presentatie van onderzoek, onderzoeken en analyseren, verschillen
kennen tussen wetenschappelijke bronnen, statistische verwerking data, kritisch denken, oplossen
complexe vraagstukken en creatief probleemoplossend vermogen.

Ook bij de verkenning van het aanbod op de verschillende universiteiten geldt het voorbehoud dat het
op deze plaats slechts gaat om een globale indruk van de invulling van academische vaardigheden. De
nadruk ligt werkelijk op de situatie op Tilburg University en het Odulphuslyceum.

6 Resultaten literatuuronderzoek en praktisch onderzoek

A Het kernvak Nederlands

De voornaamste doelstelling van het vak Nederlands sluit aan op de belangrijke plaats die taal binnen de academische vaardigheden inneemt: een vergroting van de taalvaardigheid om zo actief deel te kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven, waarbij het begrip maatschappelijk wordt beperkt tot het universitaire leven. Het subdoel 'ondersteuning van het algemene leren op school' is van nut binnen het kader van de studievoordigheden.

Leesvaardigheid

Het domein leesvaardigheid zou een goede voorbereiding moeten bieden voor het lezen en analyseren van wetenschappelijke teksten: analyse, interpretatie en beoordeling zijn begrippen die de kern vormen van leesvaardigheid op het wo, al ligt de moeilijkheidsgraad van teksten uit het hoger onderwijs natuurlijk hoger dan die van het vwo. Kennis van argumentatieleer bevordert de juiste analyse en interpretatie, evenals het vermogen teksten samen te vatten. Deze laatste vaardigheid gaat in de richting van studievoordigheid, een onderdeel dat door veel faculteiten van TiU meer gezien wordt als ondersteunend element dan een pure academische vaardigheid.

De invulling van leesvaardigheid op het Odulphus is voor een klein gedeelte gericht op correct spellen en formuleren in de beantwoording van vragen. Dit zijn geen typische academische vaardigheden, maar veeleer basisvoorwaarden voor correct taalgebruik. De leesvaardigheid wordt vervolgens ingevuld met aandacht voor de theorie en praktijk van argumentatieleer. Het accent in de bovenbouw ligt op de voorbereiding van de vwo-leerling op het centraal eindexamen. Er mag van uitgegaan worden dat dit examen representatief is voor het niveau dat de leerling moet halen, wil hij goed voorbereid doorstromen naar het academisch onderwijs.

De oefening van spellen en formuleren is niet direct een academische exercitie, maar blijft wel noodzakelijk bij het leggen van een solide basis in taalvaardigheid. De oefening voor het Centraal Examen lijkt evenmin veel mogelijkheden te bieden aan gericht onderwijs in academische vaardigheden, zij het dat met enige regelmaat teksten kunnen worden aangeboden van een hoger, wetenschappelijk, niveau. De leerlijnen voor argumentatieleer geven voldoende gelegenheid tot het verdiepen van analyse en interpretatie. Wel kunnen academische begrippen als betrouwbaarheid en validiteit extra nadruk krijgen.

Mondelinge taalvaardigheid

Communicatieve vaardigheden nemen een belangrijke plaats in bij het onderwijs in academische vaardigheden. In algemene zin moet de leerling op het vwo relevante informatie verzamelen en verwerken en deze informatie adequaat presenteren met het oog op doel, publiek en gespreksvorm. Ook moet de leerling in staat zijn tot wederzijdse interactie met het publiek tijdens de presentatie. De presentatie is niet noodzakelijkerwijs geënt op de verslaggeving van onderzoek, iets wat in het wo wel vaak het geval is.

Op het Odulphuslyceum is de boeiende toespraak in de vierde klas een kennismaking met de mondelinge taalvaardigheid. De leerling ervaart het spreken voor een publiek, hanteert daarbij een

betogende vorm en moet in staat zijn na afloop van de toespraak vragen uit het publiek te beantwoorden. De inhoud van de informatie is in deze fase minder belangrijk dan het spreekproces zelf. In klas 5 vwo verandert deze insteek en wordt zowel op inhoud als vorm gelet door de introductie van het opiniërend gesprek. De leerling moet zich verdiepen in het door hem gekozen onderwerp en kan niet alleen zijn eigen standpunt neerzetten en verdedigen, maar ook reageren op het standpunt van de ander. Het gaat niet om het 'winnen' van het gesprek, maar om het samen zoeken naar beredeneerde oplossingen. De leerlingen becommentariëren elkaars presentaties, maar in de praktijk blijken zij gevoelig voor de kritische toon. Voor al deze vormen van gesprek en presentatie is gekozen met het oog op het proces in werkcolleges op de universiteit. Ten slotte doen de literatuuropdrachten waarin de leerlingen presenteren een beroep op overtuigingskracht, creativiteit en originaliteit, wat voor sommigen een behoorlijke klus blijkt te zijn: een technische opdracht is voor veel leerlingen overzichtelijker dan een open opdracht die voor een belangrijk deel zelf moet worden ingevuld.

Met name de literatuuropdrachten en het opiniërend gesprek lijken aldus handvatten te bieden voor de verdere implementatie van academische vaardigheden in het vwo-programma voor mondelinge taalvaardigheid. Ofschoon het geven en verwerken van feedback reeds onderdeel zijn van de mondelinge taalvaardigheid kunnen deze evaluatievormen worden uitgediept.

Schrijfvaardigheid

De algemene omschrijving van het domein past in het idee dat de student onderscheid moet kunnen maken in verschillende soorten teksten, waaronder uiteenzetting, beschouwing en betoog, en oog hebben voor doelgroep en publiek. Ook het verzamelen en waarderen van informatie hoort bij de academische vaardigheden. Het zwaartepunt op het Odulphuslyceum ligt op het schrijven van een gedocumenteerde tekst, te weten het betoog of de beschouwing. De onderwerpen zijn vaak actueel van aard en getracht wordt variatie aan te brengen op basis van het door de leerling gekozen profiel. De leerling moet in staat zijn relevante en betrouwbare informatie te verzamelen uit verschillende teksten en besteedt aandacht aan opbouw, taalgebruik en inhoud. Ook moet de tekst een verwijzingsstelsel bevatten. Deze aanpak sluit aan op de wijze waarop schrijfvaardigheid als academische vaardigheid wordt aangeboden.

De basis voor schrijfvaardigheid lijkt vrijwel volledig aan te sluiten bij de eisen van de universiteit. Opvallend is echter dat, zoals later uit de interviews met opleidingscoördinatoren van TiU zal blijken, de schrijfvaardigheid van de gemiddelde eerstejaars niet voldoende is. De deficiënties zijn terug te vinden in basisvaardigheden als spellen en formuleren, maar ook in een juist begrip van structuur en opbouw. Dit opvallende verschil tussen vwo en wo geeft reden tot reflectie.

Argumentatieve vaardigheden

De kennis van argumentatieve vaardigheden stelt de leerling in staat tot een krachtige analyse en beoordeling van teksten, zowel teksten die hij zelf leest als teksten die hij schrijft. De overdracht van argumentatieleer bestaat op het Odulphuslyceum uit een algemeen theoretisch gedeelte en is vervolgens verweven in schrijfvaardigheid, spreekvaardigheid en leesvaardigheid. In de praktijk blijken niet alle leerlingen in staat de argumentatieve theorieën bewust toe te passen in praktische situaties en verdient het verschil tussen objectiviteit en subjectiviteit aandacht.

Samengevat kan worden gesteld dat de theoretische overdracht van academische vaardigheden voldoet aan de formele eisen, maar dat de vertaling van theorie naar praktijk verbeterd moet worden.

Literatuur

Het algemene doel van literatuuronderwijs is de bevordering van de literaire ontwikkeling, kennis van literaire begrippen en kennis van literatuurgeschiedenis. Op het Odulphuslyceum komen deze drie elementen aan bod, waarbij de literaire ontwikkeling van de leerling centraal staat. De opgedane kennis heeft ten doel de leerling een kritisch oordeel te laten vormen, het inlevingsvermogen te vergroten en de verantwoordelijkheid voor de eigen literaire ontwikkeling te stimuleren. Literatuurgeschiedenis is voor sommige leerlingen een brug te ver, ook al stellen docenten alles in het werk om de overdracht van deze geschiedenis constant te verbeteren. Er valt op dit terrein echter nog winst te boeken, zeker als het gaat om het bijbrengen van het besef dat kennis van context en historie werkelijk bijdraagt aan en beter begrip van literatuur én leidt tot een meer gefundeerd kritisch oordeel. En juist de versterking van het kritisch denken is een wezenlijk onderdeel van academische vaardigheden.

B   Academische vaardigheden, een verkenning

De globale verkenning van de definiëring van academische vaardigheden laat zien dat er reeds veel overeenkomst bestaat tussen de activiteiten die op het vwo worden ontplooid en de behoeften van de verschillende universiteiten. De aandacht voor de verschillende deelonderwerpen vertoont veel overlap, over de precieze invulling valt nog weinig te zeggen. De academische vaardigheden die het vwo behandelt en overeenkomen met de behoefte van het wetenschappelijk onderwijs zijn wetenschappelijk en academisch schrijven, presenteren, analytisch lezen van academische teksten, argumenteren en redeneren, statistiek, kritisch, analytisch en creatief denken, onderzoeksvaardigheden, documenteren en studievvaardigheden. Universiteiten besteden daarnaast aandacht aan het geven en verwerken van feedback, redeneren vanuit een interdisciplinaire invalshoek en kennis over en vaardigheid in het lezen en schrijven van verschillende tekstsoorten. Door het algemene karakter, het gaat hier immers om een verkenning, is niet altijd duidelijk wat de exacte invulling inhoudt van bepaalde programmaonderdelen op het vwo. Een goed voorbeeld van deze onduidelijkheid is de oefening in onderzoeksvaardigheden: besteedt het vwo dan ook aandacht aan verschillen in wetenschappelijke bronnen, validiteit en betrouwbaar of bijvoorbeeld plagiaat? Deze onzekerheid maakt dat de indruk die is opgedaan door raadpleging van algemene, openbare bronnen slechts gezien moet worden als het decor waartegen op zoek wordt gegaan naar een specifieke invulling van het begrip academische vaardigheden. En die specifieke invulling zou voor een belangrijk deel terug te vinden moeten zijn in de interviews met vertegenwoordigers van de faculteiten van Tilburg University.

C   Academische vaardigheden op Tilburg University

Algemeen

De gesprekken met vertegenwoordigers van vier faculteiten van Tilburg University, TLS, TISEM, TSHD en TSB, hebben veel relevante informatie opgeleverd. Om een goede vergelijking maken tussen de inzichten van de verschillende faculteiten is gebruik gemaakt van een horizontale analyse. Uitgangspunt hierbij vormt allereerst de wens een sluitende definitie te formuleren van het begrip academische vaardigheden. Van even groot belang is de verdeling in deelvaardigheden die in dit onderzoek wordt gehanteerd: enerzijds om de invulling op Tilburg University in kaart te brengen, anderzijds om na te gaan of de veronderstelde categorisering aansluit op de praktijk. Het gaat in dit geval om de volgende hoofdgroepen: managen eigen leerproces, sociale vaardigheden, onderzoeksvaardigheden, communicatieve vaardigheden, kritische houding en als laatste de creatieve, ondernemende vaardigheden.

Algemene definitie

In algemene zin blijkt dat de verschillende faculteiten een onderscheid aanbrengen tussen de zuiver academische vaardigheden en de meer op de praktijk ingestelde vaardigheden. Aspecten die gerelateerd zijn aan communicatie en onderzoek worden gezien als echte academische vaardigheden: het is immers de taak van de wetenschapper om gedegen onderzoek te doen naar bepaalde verschijnselen en de resultaten van deze arbeid op een efficiënte, duidelijke en te verantwoorden manier te delen. Vaardigheden als het managen van het eigen leerproces of sociale vaardigheden worden in dit perspectief meer gezien als kwaliteiten die noodzakelijk zijn om een studie met succes te voltooien. Het gaat hier evenwel om een arbitrair onderscheid, dat wel enige consequenties heeft bij de voorbereiding die op het vwo plaatsvindt. Zo is het vanzelfsprekend dat het vwo ernaar streeft leerlingen af te leveren die beschikken over een ruime mate van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid en is er geen voornemen deze doelstelling af te zwakken of te veranderen. Aan de andere kant is het zinvol meer aandacht te doen uitgaan naar bijvoorbeeld communicatieve vaardigheden als schrijven, kritisch denken en lezen, aangezien deze skills het hart vormen van een academische attitude.

Theorie en praktijk

In het tweede gedeelte van de interviews ging de aandacht uit naar de manier waarop de faculteiten de academische vaardigheden invullen in het curriculum én de manier waarop het vwo een invulling zou kunnen geven aan de voorbereiding op deze deelvaardigheden. Uitgangspunt vormt de verdeling in hoofdgroepen, zoals die in het onderzoek van de Professionele LeerGemeenschap Academische Vaardigheden van Tilburg University wordt gehanteerd: managen eigen leerproces, sociale vaardigheden, onderzoeksvaardigheden, communicatieve vaardigheden, kritische houding en creatieve, ondernemende vaardigheden.

Managen eigen leerproces

TISEM

Er is een programma in voorbereiding dat studenten die werkelijk hulp nodig hebben op het gebied van studievaardigheden kan ondersteunen. Te denken valt aan POP-traject, development days, SMART geformuleerde doelen stellen en het geven van inzicht in wat een student wel en niet aan kan.

Vwo: het is goed om op het vwo enige aandacht te schenken aan studievaardigheden, maar het studeren leert men al doende. Sommige leerlingen functioneren ook beter door het gestructureerd uitwerken van deelopdrachten. Een proactieve houding is gewenst alsmede een vorm van academisch besef.

TLS

Tijdens bepaalde colleges wordt toegezien op een verplichte aanwezigheid. De overgang van het vwo naar wo lijkt op dit vlak vaak wat lastig: sommige studenten hebben moeite met de relatieve studievrijheid.

Vwo: de leerlingen moeten opgeleid worden op het gebied van zelfstandigheid, het maken van eigen keuzes en inzicht moeten ontwikkelen in de consequenties van een bepaalde keuze. De student zou daarnaast een bewuste keuze moeten maken tussen hbo en wo. De aard van de opleiding moet passen bij de aard van de student. Zelfstandigheid speelt hierbij ook een rol: het is de eigen verantwoordelijkheid van de student, iets wat op het hbo veel meer ondersteund wordt.

TSHD

Studievaardigheden en samenwerken zijn heel natuurlijk opgenomen in de diverse studieprogramma's. Studenten moeten beseffen dat zijzelf verantwoordelijk zijn voor hun eigen succes, hun eigen leren.

Vwo: zelfstandigheid, initiatief en proactiviteit vormen een logische keuze. Je zou de leerlingen in een wat groter opgezette taak zelf een tijd- en taakplanning kunnen laten opstellen en hen in dat opzicht minder strikt kunnen meenemen van deadline naar deadline. Vergelijk hierbij de werkwijze bij het profielwerkstuk. Er is een spanningsveld tussen de neiging een helpende hand te bieden en het gewenste academische niveau. Het zou kortom nuttig zijn als het vwo op dit gebied meer nadruk kan leggen.

Het vwo kan een belangrijke rol spelen: het leren van verantwoordelijkheid, het leren omgaan met tegenslagen, denk aan het failure project van de universiteit, en het stimuleren van zelfstandigheid zijn alle een zelfonderzoek waard. Goede feedback is in dezen geen afrekenmoment, maar juist een manier om beter te worden

TSB

Iedere student is in staat een planning op te stellen, het probleem ligt echter in het uitvoeren van de planning. De student wil bij het plannen graag gebruikmaken van harde deadlines. Aan het stellen van eigen leerdoelen wordt aandacht besteed, al blijkt de student in de eerste fase van zijn studie juist meer geïnteresseerd te zijn in de te behalen studiepunten. Het stellen van eigen leerdoelen wordt door de gemiddelde student vervolgens als onzinnig of onnodig beschouwd.

Veerkracht heeft de aandacht, omdat geconstateerd wordt dat studenten vaak de vraag hebben of zij de studie wel aankunnen. De student moet ervaren dat het maken van fouten geoorloofd en zelfs leerzaam is.

Ook op het vwo moet duidelijk gemaakt worden dat je fouten kunt én mag maken. Dit laatste levert een bijdrage aan de versterking van de zelfredzaamheid.

Kern vwo

Zelfstandigheid, verantwoordelijkheid, leren structuren, omgaan met feedback en leren van fouten.

Sociale vaardigheden

TISEM

Studenten die behoefte hebben aan een ondersteuning van hun sociale vaardigheden kunnen terecht in een daartoe opgezet mentorsysteem. De mondigheid van de student is in de meeste gevallen op orde.

Het vwo moet zich richten op het leren samenwerken, maar de leerlingen ook trainen om voor zichzelf op te komen en elkaar aan te spreken op de uitvoering van een taak. Deze doelstelling heeft echter geen absolute prioriteit, aangezien de meeste studenten op niveau zijn.

TLS

Soft skills worden opgenomen in het reguliere studieprogramma. Goed omgaan met feedback is iets wat in de loop van de tijd wordt geleerd.

Het vwo ontwikkelt zelfstandigheid en zorgt ervoor dat de leerlingen niet alleen keuzes durven maken, maar deze ook kunnen maken.

TSHD

Sociale vaardigheden komen impliciet aan de orde, onder het adagium al doende leert men. Dominante en dociele studenten, maar zeker ook freeriders kunnen het samenwerkingsproces in de groep verstoren. Feedback is meestal positief-kritisch van toon, het is evenwel ook mogelijk onder de radar te blijven, zeker bij grootschalige programma's. De beoordeling van groepswork door docenten is een issue.

Het vwo zou zich kunnen richten op de algemene sociale vaardigheden: zelfstandigheid en verantwoordelijkheid alsmede een goed inzicht in groepsprocessen.

TSB

Er wordt binnen de faculteit in het eerste jaar weinig gebruik gemaakt van groepswork. In het tweede jaar wordt er meer samengewerkt. Het blijkt dat studenten het moeilijk vinden de ander aan te spreken op gemaakte afspraken. Ook de beoordeling van het werk van de ander is lastig en wordt nogal eens gezien als een persoonlijke aanval of in elk geval een te vermijden situatie.

Op het vwo hoeft aan de sociale vaardigheden en het samenwerken niet al te veel tijd worden besteed. Het is goed dat het vwo de leerling bewust maakt van de verschillende rollen die binnen een groep kunnen worden ingenomen.

Kern vwo

Leren samenwerken, kritisch zijn op eigen taak en houding en de inbreng van anderen, samenwerken, feedback geven en ontvangen.

Onderzoeksvaardigheden

TISEM

Het onderwijs in informatievaardigheden is bij uitstek gericht op economie en wetenschap. In dit kader komen zoekvaardigheden en de werking van WorldCat Discovery expliciet aan de orde.

Het vwo kan zich oriënteren op de werking van verwijzingssystemen en de betrouwbaarheid en diversiteit van bronnen. Het is belangrijk dat de leerling niet blind vaart op een enkele bron, maar ook zoekt naar het tegenargument en de aanvulling. De waarde van een grondige kennis van het APA-verwijzingssysteem is twijfelachtig. De kennismaking met onderzoek en onderzoeksmethoden is het voornaamste doel. Enige aandacht voor information literacy is gewenst, maar dit mag op een bescheiden niveau plaatsvinden.

TLS

Wat zijn relevante bronnen, hoe vind je relevante bronnen? Studenten moeten bronnen op waarde schatten, een kritisch oordeel kunnen formuleren over bronnen, de validiteit en betrouwbaarheid analyseren. Er is aandacht voor de opzet van kwalitatief onderzoek en statistiek. Welke onderzoeksmethode hoort bij welk onderzoek?

Het is aan te bevelen dat het vwo aandacht heeft voor onderzoeksvaardigheden, Ook moet het beoordelingsniveau door docenten worden gestroomlijnd. De leerlingen moeten gestimuleerd worden een kritische houding in te nemen ten opzichte van bronnen met daarbij een goed besef van het onderscheid tussen de wetenschappelijke waarde en de maatschappelijke relevantie van onderzoek. Wetenschappelijk redeneren en beargumenteren zijn tot een bepaalde hoogte leerbaar op het vwo. Er moet ten slotte aandacht zijn voor een zorgvuldige analyse.

TSHD

Studenten worden onderwezen in het zoeken van bronnen, het beoordelen van bronnen op betrouwbaarheid en relevantie, het correct omgaan met bronnen en de controle op plagiaat. Er is veel aandacht voor passend onderzoek, zowel kwantitatief als kwalitatief.

Een vwo'er moet inzicht hebben in de waarde en betrouwbaarheid van de bron. Aandacht voor zoeksystemen, mediawijsheid en beoordeling van bronnen, zeker in deze tijden van *fake news*, is aan te bevelen. In dit licht is het prikkelen van nieuwsgierigheid en het formuleren van de vervolgvraag belangrijk. Stel daarbij ook telkens de vraag wat níet in de bron staat vermeld: wat weten we nog niet en wat zou daarvan de oorzaak zijn? Het organiseren van bronnen is eveneens van belang, niet zozeer in de vorm van een APA-systeem, maar wel in de bewustwording van het gebruik van een bron. Synthetiseren van bronnen is een belangrijke vaardigheid. Het vwo kan in dit proces van bewustwording van de noodzaak van een systematiek absoluut een rol spelen.

TSB

Alle deelaspecten die worden genoemd bij onderzoeksvaardigheden komen op de faculteit aan bod. Dit is wat de universiteit beschouwd als zuiver academische vaardigheden. De student moet kennis hebben van de betrouwbaarheid van bronnen, moet zijn data kunnen verantwoorden. In de wetenschap moet men inventief én nauwkeurig zijn, op het vwo moet deze houding worden voorbereid.

Kern vwo

Kennismaken met verwijzingssystemen, kennis van systematiek, bewustwording van betrouwbaarheid en validiteit, efficiënt zoeken van bronnen, kritisch oordeel, synthetiseren van bronnen. Correct redeneren en argumenteren.

Communicatieve vaardigheden

TISEM

Wetenschappelijk redeneren en beargumenteren horen tot het domein van de universiteit, de schrijfondere delen passen goed in de HOC's en LOC's. Het voorkomen van plagiaat is heel belangrijk, evenals presenteren, al is dit laatste voor de meesten geen groot probleem. Ook oog hebben voor de doelgroep is een belangrijk aandachtspunt.

TLS

Het maken van een juiste analyse is bij uitstek een adequate voorbereiding op het academisch denken.

TSHD

Een goede schrijfvaardigheid is inherent aan de aard van de opleiding: de studenten schrijven veel, krijgen ook veel feedback en vinden het daarbij prettig om ruim aandacht te besteden aan het schrijven. In de praktijk blijkt verder dat studenten die de basisregels van het schrijven niet voldoende beheersen, ook te weinig weet hebben van het gebruik van vorm en structuur. De vaardigheden die onderwezen worden bij academisch schrijven moeten natuurlijk ook op andere plaatsen worden toegepast. Daarnaast moet het afsluiten van een module academische vaardigheden meer zijn dan het opgelucht plaatsen van een vinkje, of het binnenhalen van de benodigde studiepunten. Het gaat om een continu leerproces. Integratie is een *key issue*; wat je leert, moet ook bij andere vakken worden toegepast: contextrijk schrijven.

TSB

Taal is een wezenlijk onderdeel van communicatie. Logisch redeneren is niet genoeg om tot een goed artikel te komen, de student moet kunnen onderscheiden welke feiten en opvattingen van hemzelf zijn en welke uit de wetenschappelijke literatuur afkomstig zijn. Referentiegebruik is hierbij belangrijk. Het opzetten van een wetenschappelijke, logische redenering is essentieel. Daarnaast moet de student/leerling erkennen dat wetenschappelijk taalgebruik neutraal van toon is.

Een presentatie moet zeker worden afgestemd op de doelgroep. De student moet in staat zijn in een tijdbestek van een kwartier een heldere presentatie te geven, kort en krachtig. Over het algemeen zijn studenten in staat dit doel te bereiken.

Kern vwo

Veel aandacht voor de basisregels van schrijven: spelling, idioom, formuleren, passend taalgebruik (de basis). Structuur, opbouw argumentatie, onderscheid objectiviteit en subjectiviteit, synthetiseren. Kritische analyse bij leesvaardigheid. Presentatievaardigheden zijn op orde.

Kritische houding

TiSEM

Reflectie op je eigen rol is zelfs belangrijker dan weten wat je moet doen als iemand anders zijn rol niet goed uitvoert. Het geven van feedback is op de universiteit meestal geen probleem. Ethisch besef en morele integriteit en sociaal en cultureel bewustzijn zijn belangrijk.

TLS

Het kritisch zijn ten opzichte van je eigen mening is een academische vaardigheid. Durven erkennen dat je eigen mening standplaats gebonden is en dat je altijd een eigen referentiekader hebt, is een belangrijk inzicht. Het willen weten van het waarom, de nieuwsgierigheid en willen leren zijn vaardigheden die er echt toe doen.

TSHD

Een kritische houding is een essentiële attitude, zeker gezien het interdisciplinaire karakter van de opleiding. Het is evenwel lastig een kritische houding expliciet te toetsen. Morele integriteit, plagiaat en zorgvuldig omgaan met informatie zijn van belang en genieten veel aandacht op alle faculteiten van de universiteit. Programma's die *international awareness* stimuleren zijn beschikbaar voor zowel studenten als docenten.

TSB

De student moet altijd kritisch zijn over hetgeen hij leest. Het feedback gedeelte is vaak wat lastig, omdat studenten niet echt kritisch durven zijn. Kritiek kan immers als iets persoonlijks worden gezien en neutraliteit is dan een veilige omgeving. Ook het element ethiek is opgenomen in het programma. Sociaal en cultureel bewustzijn worden bekend verondersteld.

Kern vwo

Eerste ontwikkeling kritische houding, feitelijkheid onderscheiden van subjectiviteit. Nieuwsgierigheid, natuurlijke twijfel, morele integriteit. Aandacht voor internationalisering. Probleemaanpak vanuit verschillende perspectieven.

Creatieve, ondernemende vaardigheden

TISEM

Netwerken en complexe vraagstukken oplossen op je achttiende is wel wat veel gevraagd.

TLS

Creatieve en ondernemende vaardigheden zijn wat lastig te plaatsen. Innovatief vermogen en creatief denken hangen samen met zelfredzaamheid en zijn vanuit die samenhang wel relevant. Zelfstandigheid lijkt een toverwoord; heeft een student deze kwaliteit op een goede manier ontwikkeld, dan is de academische weg eenvoudiger te bewandelen.

TSHD

Innovatieve activiteiten en netwerken zijn geen onderdeel van de opleiding, maar zijn wel zaken waarmee de student in aanraking komt. Proactiviteit is een kwaliteit die in meerdere categorieën valt te plaatsen. Studenten moeten beseffen dat zijzelf verantwoordelijk zijn voor hun eigen succes.

TSB

Het voorbereiden op het latere beroep is een ondergeschoven kindje. Proactiviteit is niet iets wat je kunt trainen, deze vaardigheid moet eenvoudigweg aanwezig zijn en wordt belangrijker naarmate de studie vordert en de student steeds meer interesse ontwikkelt.

Kern vwo

Internationalisering, omgaan met prestatiedruk, aandacht voor proactief gedrag. Enige aandacht voor sociale omgangsvormen bij leggen en onderhouden van contact. Proactief en innovatief vermogen moet latent aanwezig zijn bij de vwo-leerling. Leerlingen moeten inzien dat zij fouten mogen maken en daarvan kunnen leren.

D   Academische vaardigheden op het Odulphuslyceum

Op het vwo van het Odulphuslyceum zijn momenteel vele ontwikkelingen gaande die op termijn een versterking moeten betekenen van het onderwijs in onderzoeksvaardigheden. In de bovenbouw is de Jonge Onderzoeker geïntroduceerd, een methode die de leerlingen van de onderbouw al in een vroeg stadium laat kennismaken met de terminologie en handelwijze die horen bij het opzetten en uitvoeren van onderzoek. Ook binnen het vak STEAM is aandacht voor de onderzoekscomponent van het vwo-onderwijs. Ondanks het enthousiasme waarmee hier wordt gewerkt, blijven deze activiteiten in dit onderzoek buiten beschouwing; een grondige evaluatie van eventuele opbrengsten moet nog plaatsvinden en het is niet de bedoeling op deze plaats te speculeren.

De verkenning van de activiteiten die de leerlingen voorbereiden op het hoger onderwijs vindt dan ook alleen plaats via de leergang Academisch Nederlands (AN), die sinds augustus 2016 aan de leerlingen van de vwo-bovenbouw op facultatieve basis wordt aangeboden. Deze leerlijn bestaat uit de volgende onderdelen:

taalvaardigheid eerstejaars, het plannen van studie-activiteiten, onderzoeksvaardigheden, het lezen van wetenschappelijke teksten, studievaardigheden, het volgen van hoor- en werkcolleges, academisch schrijven, documenteren, argumentatieve vaardigheden, presenteren en vergaderen en leidinggeven. Al naar gelang de behoeftes van de leerlingen en aanwijzingen vanuit de vakdocenten kan de inhoud van het programma per jaar wijzigen. Zo is in dit schooljaar de meeste aandacht uitgegaan naar studie-activiteiten, het volgen van hoorcolleges, academisch schrijven, documenteren, het zoeken naar bronnen en de weergave van bronnen.

Studie-activiteiten

Met de leerlingen is besproken wat de voornaamste verschillen zijn tussen het vwo en het wo: eigen verantwoordelijkheid, aantal contacturen, structurering van de leerstof en het student-zijn zelf met alle verleidingen en afleidingen. Het accent ligt bij dit gesprek op een vooruitblik naar de toekomst, de eigen persoonlijkheid en ervaringen van oud-studenten en studerende bekenden. Het hoofddoel is de leerlingen te laten nadenken over hun eigen rol in de naderende studie. Pasklare antwoorden worden niet verwacht, een bewustwording is voldoende. Een afvaardiging van de leerlingen die dit jaar hebben deelgenomen aan AN, te weten Max van Hest (V4D), Wieger van Beurden (V4A), Michelle van den Broek (V4C) en Sophie Penninga (V4C), geeft in de eindevaluatie op dinsdag 7 mei 2019 aan het prettig te vinden na te denken over de vervolgstudie. Zo'n vervolg is in de vierde klas van het vwo nog wel wat verder weg, maar blijkbaar prikkelt en motiveert het om de gedachten te laten gaan over het leven na het voortgezet onderwijs. Indirect stimuleert het ook het nadenken over de juiste studiekeuze. Docent Frans Diederer laat in het evaluatief gesprek van 6 mei 2019 weten deze open gesprekken zeer op prijs te stellen en daarin ook eigen ervaringen te kunnen toevoegen. Naast deze docent zijn ook docenten uit voorgaande jaren benaderd: Ruud van Hirtum, docent Nederlands en decaan vwo en Joop van de Kuip, docent filosofie en Nederlands. Ten slotte heb ik zelf veel lessen AN gegeven en mijn ervaringen in de observaties verwerkt.

Normaliter volgen de leerlingen bij AN een of meerdere hoorcolleges op Tilburg University en Fontys Hogescholen Tilburg, afdeling Lerarenopleiding Nederlands (tweede graads), maar gezien de drukte van het reguliere lesprogramma is deze mogelijkheid dit jaar niet geboden. Zowel de leerlingen als de betrokken docenten betreuren dit, het niet kunnen bezoeken van activiteiten in wo en hbo wordt gezien als een gemiste kans, omdat het een uitgelezen mogelijkheid is om op een veilige manier een voorproef te krijgen van het hoger onderwijs. Het is vanzelfsprekend de bedoeling dat deze module volgend schooljaar weer in het programma wordt opgenomen en wel in een vroeg stadium, zodat de leerlingen ook snel kennismaken met het onderwijs waar het vwo hen toe opleidt.

Documenteren

Bij het onderdeel documenteren besteedt de docent veel aandacht aan de manier waarop informatie kan worden gezocht. Er wordt een nadrukkelijk onderscheid gemaakt tussen het zoeken op Google en Google Scholar. De docenten betreuren het enigszins dat geen gebruik kan worden gemaakt van de zoekmachines van de universiteit zelf, maar begrijpen dat een dergelijke mogelijkheid praktisch gezien een brug te ver is. Leerlingen hebben geen duidelijke mening over dit onderwerp en blijken in de reguliere lessituatie al profijt te hebben gehad van de meer wetenschappelijke zoekmethodes en heel concrete zaken als booleaanse operatoren. Naast de methodiek achten zowel docenten als leerlingen het van belang dat gekeken wordt naar de betrouwbaarheid en validiteit van bronnen. Achteraf is de validiteit voor de leerlingen een wat abstract begrip, maar de kiem voor een besef van de noodzaak van betrouwbare bronnen is gelegd. Met name in het profielwerkstuk wordt dankbaar gebruik gemaakt van de opgedane kennis en ervaring.

Academisch schrijven en lezen

Het schrijven van een academisch stuk is een onderdeel dat veel tijd vraagt, maar waar helaas onvoldoende tijd voor kan worden vrij gemaakt. De leerlingen hebben een druk programma en het schrijven beperkt zich tot het vervaardigen van een enkel academisch stuk, met de nadruk op correct schrijven, een juist verwijzingsstelsel en een passende tekststructuur. Er zou meer gelegenheid moeten zijn voor het geven en verwerken van feedback, de noodzaak van herschrijven en de verschillende variaties in wetenschappelijke teksten. In de afgelopen edities van AN bleek er bij de docenten meer behoefte te zijn aan diepgang en uitbreiding van deze module. De leerlingen ervaren de module als lastig, omdat zij niet 'vrijuit' kunnen schrijven en zich beperkt voelen door alle voorschriften en aanwijzingen die zij in hun tekst moeten verwerken. Lastig wil overigens niet zeggen dat zij het academisch schrijven en lezen niet als nuttig zouden beschouwen. Bij de leesteksten treedt ook nog eens het probleem op dat de inhoud van de tekst de leerlingen nogal eens boven de pet gaat, iets wat door de docenten wordt beaamd.

Presenteren

Het presenteren van onderzoek lijkt een onderdeel dat de leerlingen weinig nieuws brengt. De delegatie leerlingen laat weten dat zij vaak presentaties houden en feitelijk weinig verschil zien tussen de academische wijze van presenteren en de manier die zij momenteel hanteren. Docenten zien hierin wel degelijk verschil, maar constateren tegelijkertijd dat de leerlingen waarschijnlijk in staat zijn tot een meer diepgaande presentatie als het onderwerp dat zij bij AN moeten behandelen ook diepgaander zou kunnen worden besproken. Het is de vraag in hoeverre de module presenteren in de volgende editie van AN aan de orde moet komen, de vrijgekomen tijd zou wellicht beter besteed kunnen worden aan schrijven of lezen.

Argumentatieve vaardigheden

De uitgebreide behandeling van argumentatieve vaardigheden was opgenomen in het oorspronkelijke programma van AN, maar mettertijd ingebracht in het reguliere programma van de vwo-bovenbouw Nederlands. In leesteksten en schrijfoopdrachten laten de docenten verschillende argumentaties de revue passeren, maar het blijkt niet noodzakelijk lang stil te staan bij kennis die de leerlingen over het algemeen al bezitten. Leerlingen vertellen dat zij het prettig vinden dat zij op dit gebied al wat sporen hebben verdiend, al is hier natuurlijk een verschil in de beleving van vierde-, vijfde- en zesdejaars. Er is in ieder geval voor gekozen om de indirecte manier van het behandelen van argumentatieve vaardigheden te continueren.

7 Conclusies

Door de aandacht voor academische vaardigheden op het Odulphuslyceum en Tilburg University te vergelijken is een beeld ontstaan dat laat zien waar het vwo-programma voor het vak Nederlands in de voorbereiding op het wetenschappelijk onderwijs kan worden versterkt, een stevig fundament voor een geïntegreerd lesprogramma op het vwo. In dit eerste onderzoekgedeelte is getracht een antwoord te geven op de vraag op welke wijze de academische vaardigheden die op Tilburg University worden gedoceerd, op het Odulphuslyceum kunnen worden geïntegreerd in het vak Nederlandse taal en literatuur. Dit antwoord wordt het duidelijkst geformuleerd door een benadering vanuit de domeinen van het vak Nederlands. De concrete invulling van dit lesprogramma, tezamen met de noodzakelijke interventies en evaluatie, is het onderzoeksobject voor het AOS-onderzoek academische vaardigheden dat in 2019-2020 zal plaatsvinden.

Academische vaardigheden kunnen het meest efficiënt worden ingebracht in de domeinen schrijfvaardigheid, mondelinge taalvaardigheid en literatuur. Uit de interviews met vertegenwoordigers van Tilburg University blijkt dat schrijfvaardigheid en mondelinge taalvaardigheid versterking behoeven, terwijl kritisch denken beschouwd wordt als een noodzakelijke basis van een academische attitude. De keuze voor de drie genoemde domeinen wordt mede gerechtvaardigd door het dringende advies vanuit de universiteit om op het vwo niet alle facetten tegelijkertijd aan te pakken. Daarbij komt nog het feit dat is gebleken dat leesvaardigheid al ruim voldoende is ondergebracht in de voorbereiding op het eindexamen en daarmee op een voldoende niveau wordt behandeld. Voorts is de theoretische kant van argumentatieve vaardigheden op orde en wordt deze door de leerlingen goed opgepikt. De vertaling van theorie naar praktijk is wat gecompliceerder, wat betekent dat bij het onderwijs in schrijfvaardigheid en mondelinge taalvaardigheid extra aandacht moet uitgaan naar de toepassing van argumentatieve elementen. Hiermee is de brug geslagen naar de domeinen waarin de behandeling en integratie van academische vaardigheden het beste tot hun recht komen.

Alle geraadpleegde faculteiten van Tilburg University geven aan dat een sterke schrijfvaardigheid niet alleen noodzakelijk is, maar ook een punt van zorg is. Het gaat hierbij om basisvaardigheden als spellen en formuleren en de kennis van structuur, objectiviteit, het zoeken, waarderen en refereren aan bronnen en het geven en verwerken van feedback. Het programma op het Odulphuslyceum biedt volop gelegenheid genoemde aandachtspunten op te nemen, waarbij gedocumenteerd schrijven in de examenklas de meesterproef moet zijn, waarin de leerling toont over voldoende academische schrijfvaardigheden te beschikken. Binnen het domein van de mondelinge taalvaardigheid gaat het niet om presentatietechnieken, maar om het aanscherpen van kritisch denken, argumentatie en het geven en verwerken van feedback. Ook komt een scherpe analyse van informatie en informatiebronnen in de voorbereidende fase naar voren. Het opiniërend gesprek, op dit moment een van de zwaarstwegende toetsen in de vijfde klas, vormt het moment waarop de leerling laat zien zich voldoende bekwaamd te hebben in de academische deelvaardigheden die bij uitstek horen tot de mondelinge taalvaardigheden. Uit de formele omschrijvingen van het domein literatuur door het SLO blijkt ten slotte dat literatuur alle gelegenheid biedt om het kritisch denken te bevorderen: het lezen van literaire teksten vereist immers een hoge mate van tekstinzicht, bevordert de meningsvorming en het empathisch vermogen en vraagt om een synthese van fictie en achterliggende, vaak niet-fictionele, teksten en bronnen.

Kennis van literatuurgeschiedenis is noodzakelijk om literatuur werkelijk te doorgronden en, ook al zijn de meningen van leerlingen over zin en waarde van literatuurgeschiedenis wat verdeeld, is daarmee absoluut onderdeel van het idee om literatuur en academische vaardigheden te integreren.

Bij documenteren staat het correct zoeken naar bronnen en het kritisch beoordelen van deze informatie centraal. De validiteit van bronnen is voor sommigen nog een abstract begrip. Er wordt aandacht besteed aan schrijfvaardigheid, maar er is een duidelijke behoefte meer tijd vrij te maken voor dit onderdeel. Ofschoon leerlingen moeten wennen aan alle regels en voorschriften die academisch schrijven met zich meebrengt, beoordelen zij de module wel als heel nuttig en kunnen de opgedane vaardigheid bij verschillende vakken toepassen. Ten slotte blijkt de module presenteren een onderdeel dat de leerlingen al behoorlijk beheersen en zou de aandacht meer mogen uitgaan naar andere academische vaardigheden, iets wat ook geldt voor de behandeling van de theorie van argumentatieve vaardigheden. Deze theorie is al voldoende in het reguliere programma opgenomen, de praktische uitvoering is, zoals eerder geconstateerd, een wat ander verhaal. Opvallend is dat aan kritisch denken, een kernbegrip binnen academische vaardigheden, geen expliciete aandacht wordt besteed.

8 Discussie en aanbeveling

Uit het onderzoek blijkt dat academische vaardigheden die de boventoon voeren op Tilburg University een passende plaats moeten krijgen in drie domeinen van het vak Nederlands: schrijfvaardigheid, mondelinge taalvaardigheid en literatuur. Deze conclusie vormt veeleer het begin van een nieuwe zoektocht, dan de afsluiting van een vooronderzoek.

In het collegiaal gesprek van alledag blijkt dat de feedback vanuit de universiteit op het niveau van schrijfvaardigheid in het vwo nogal eens leidt tot een defensief, afwijzend gedrag. De veronderstellingen vanuit Tilburg University (TiU) moeten echter niet gezien worden als een sneer naar een vooropleiding, maar als een signaal waar het vwo zijn voordeel mee kan doen. Het is dan ook niet de bedoeling een discussie te starten over gelijk en ongelijk. In het vervolgonderzoek wordt daarom zonder enig waardeoordeel gezocht naar een versterking van de genoemde domeinen.

Bij het opzetten van interventies is het raadzaam om nauw aan te sluiten bij de verschillende faculteiten van TiU. Uit het onderzoek is duidelijk geworden welke specifieke schrijfvaardigheid en mondelinge taalvaardigheid extra aandacht verdient. Een logische vervolgstap is zo dicht mogelijk aan te sluiten bij het onderwijs op de universiteit zonder de vwo-leerlingen van het Odulphus te confronteren met een te hoog niveau: vwo'ers zijn immers leerlingen, nog geen studenten. Met deze vermaning in ogenschouw zou het toch goed mogelijk moeten zijn om bij een onderwerp als gedocumenteerd schrijven een actueel onderwerp te kiezen dat vanuit de rechtsgeleerdheid, de economie en de filosofie benaderd kan worden, om maar eens een tamelijk willekeurige greep te doen uit de vele combinatievormen. Belangrijk hierbij is om een belangrijk onderdeel van Academisch Nederlands over te nemen: het voorbereiden, bijwonen en uitwerken van hoor- en werkcolleges op de universiteit en hogeschool. De leergang Academisch Nederlands richt zich immers heel specifiek op de voorbereiding van de vwo-leerling op het wetenschappelijk onderwijs. De module studie-activiteiten wil de leerling bewust maken van de wijze van studeren zoals die op de universiteit van de student wordt verwacht. Het bezoeken van hoor- en werkcolleges op Tilburg University en hbo-instellingen maakt onderdeel uit van dit bewustwordingsproces. Het is uitdagend en vooral zinvol om deze constructie over te hevelen naar het curriculum van schrijfvaardigheid, literatuur en mondelinge taalvaardigheid, zeker aangezien het de opzet is Academisch Nederlands uiteindelijk te laten opgaan in het reguliere programma.

Het zal de oplettende lezer niet ontgaan zijn dat in de voorafgaande paragraaf het domein literatuur meermalen ontbrak en de reden hiervoor is dat dit domein een aparte en bijzondere plaats verdient. De literatuur moet gelegenheid bieden om het kritisch denken van de leerling te ontwikkelen. In de wetenschappelijke wereld is de exacte omschrijving van het begrip kritisch denken echter niet onomstreden: gaat het werkelijk puur om het analytisch vermogen, de kunst om problemen vanuit verschillende perspectieven te tackelen en verschillende teksten te synthetiseren? Of moet ook de meer filosofische benadering worden gehanteerd, zodat bij interventies rekening moet worden gehouden met bijvoorbeeld het verschil tussen ratio en intuïtie, of Aristoteles' verwondering over schijnbaar eenvoudige zaken? De noodzakelijke definitievorming kan in een vervolg op dit onderzoek plaatsvinden in het theoretisch kader, een onderdeel waarin overigens ook aandacht moet zijn voor de onderbouwing van de waarde die literatuur zou hebben voor het empathisch vermogen. Ten slotte zou de wat droevig stemmende belangstelling van de gemiddelde leerling voor literatuurgeschiedenis

kunnen worden opgekrikt door deze historische context meer in de academische sfeer te trekken: een welkome bijvangst.

Het opzetten van een leerlijn academische vaardigheden kan niet plaatsvinden zonder de steun van collega's. En ook al is implementatie in het vak Nederlands de eerste prioriteit, het is vanzelfsprekend de bedoeling de academische voorbereiding naar andere vakgroepen over te brengen. Ik mag mij dan ook verheugen in het feit dat ik in het schooljaar 2019-2020 een werkgroep van vijftien á twintig collega's mag begeleiden, die zich louter en alleen zal bezighouden met bildung en academische vaardigheden. Een prachtige gelegenheid om de discussie voorbij de tekentafel te voeren, zeker omdat het gaat om collega's uit verschillende disciplines. Daarnaast versterken we op het Odulphuslyceum de samenwerking met de werkgroep wetenschap en is er vanzelfsprekend voldoende ruimte voor discussie binnen de sectie Nederlands.

9 Literatuur

- AG Connect. (2017, november 29). Opgeroepen op oktober 2018, van AG Connect, the amazing world of IT: <https://www.agconnect.nl/artikel/uitval-bij-ict-studies-universiteiten-dramatisch-hoog>
- Bogaert, N., & Verheyden, L. (2010). Gelaarsd, gespoord en geletterd voor doorstroming naar het hoger onderwijs. (S. Vanhooren, & A. Mottart, Red.) *24ste Conferentie Het Schoolvak Nederlands*, 306-308.
- Broek, A. v., Wartenbergh, F., & et al. (2017). *Monitor Beleidsmaatregelen 2016-2017*. Nijmegen: ResearchNed.
- De Jong, G. (2016). *Academisch Nederlands*. Opgeroepen op november 30, 2018, van <https://sites.google.com/site/academischnederlands/inleiding>
- Elsen, M. (1998). *Studie-uitval in de propedeuse, een pluriform verschijnsel*. Leiden.
- Erasmus University Rotterdam. (2018). Opgeroepen op november 2018, van Services voor scholen: <https://www.eur.nl/onderwijs/services-voor-scholen/voor-docenten-en-decanen/vwo-wo-aansluiting/verschil-vwowo>
- Fikkema, M. (2016, november 28). *Er gaan te veel VWO'ers naar de universiteit*. Opgeroepen op november 2018, van NRC.nl: https://www.nrc.nl/nieuws/2016/11/28/er-gaan-te-veel-vwoers-naar-de-universiteit-a1533910?utm_source=NRC&utm_medium=banner&utm_campaign=Paywall
- Geus, M. d. (2016, oktober 6). Opgeroepen op 2018 oktober, van Traintool: <https://www.traintool.com/nl/nieuws/universiteiten-zetten-communicatieve-vaardigheden-hoger-op-de-agenda>
- Kools, Q., & Neut van der, A. (2006). *Oplossingen voor kennisdeficiënties*. Tilburg: IVA Beleidsonderzoek en Advies.
- Miltenburg, H. (2015, juli 14). Opgeroepen op november 2018, van Studiekeuzekind blog: <https://weblog.wur.nl/studiekeuzekind/overgang-middelbare-school-universiteit/>
- Pen, H. (2018, juni 8). Opgeroepen op oktober 2018, van parool.nl: <https://www.parool.nl/amsterdam/matchingdagen-uva-zorgen-nauwelijks-voor-minder-uitval~a4599572/>
- Rijksuniversiteit Groningen. (2019). Opgeroepen op februari 2019, van Handboek Academische Communicatieve Vaardigheden: <https://www.rug.nl/language-centre/communication-training/academic/hacv/handboek/>
- Rooij, E. v., Jansen, E., & Grift, W. v. (2018, januari 8). *First-year university students' academic success: the importance of academic adjustment*. Opgeroepen op oktober 2018, van Springerlink.com: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs10212-017-0364-7.pdf>
- Schipper, W. (2018, mei 11). Het vwo bereidt niet voor op de universiteit. *NRC*.
- SLO. (2007). *Leerplan in beeld*. Opgeroepen op november 2018, van Examenprogramma-nederlands-hv: <http://leerplaninbeeld.slo.nl/examenprogrammas/examenprogramma-nederlands-hv.pdf>
- SLO. (2017, juli 20). *Nederlands in bovenbouw havo/vwo*. Opgeroepen op november 2018, van SLO Nederlands: <http://nederlands.slo.nl/bovenbouw-havo-vwo>

- St.-Odulphuslyceum. (2018). *Vwo PTB & PTA*. Opgeroepen op november 2018, van Het Odulphuslyceum: <http://www.odulphus.nl/leerling/afd/vwo-pta>
- Torenbeek, M., Jansen, E., & Hofman, A. (2010). *The effect of the fit between secondary and university education on first-year student achievement*. University Centre for Learning and Teaching, University of Groningen, Groningen, The Netherlands. Groningen: Routledge.
- TU Delft. (2019). *Academische vaardigheden*. Opgeroepen op februari 2019, van <https://www.tudelft.nl/studenten/onderwijs/itav/onderwijs/onderwijs-in-academische-vaardigheden/>
- Universiteit Leiden. (2019). *Academische vaardigheden*. Opgeroepen op februari 2019, van <https://www.universiteitleiden.nl/talencentrum/academische-vaardigheden>
- Universiteit Utrecht. (2018). Opgeroepen op november 2018, van Academische vaardigheden kunsthistorici: <https://avk.sites.uu.nl>
- Universiteit Utrecht. (sd). *Onderwijsadvies en training*. Opgeroepen op februari 2019, van <https://www.uu.nl/onderwijs/onderwijsadvies-training/scholing/hoger-onderwijs/werken-aan-academische-vaardigheden>
- Van Wijk, R., Hendrickx, S., & Van Pappelendam, L. (sd). *Practicum Academische Vaardigheden*. Opgeroepen op november 30, 2018, van <http://practicumav.nl/houding/studeren.html>
- Verboom, H. (2015, december 7). *Voorstel ter verbetering van het onderwijs op havo en vwo*. Opgeroepen op november 2018, van https://www.omo.nl/actueel/DU2593_Voorstel-ter-verbetering-van-het-onderwijs-op-havo-en-vwo.aspx
- VU Faculteit der Geesteswetenschappen. (2019). *Werkbank academische vaardigheden*. Opgeroepen op februari 2019, van <https://www2.fgw.vu.nl/werkbanken/acva/>
- Wientjes, H., & Veenhoven, J. (2016). *Eureka, diadctiek voor het leren onderzoeken in het vwo*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

10 Noten

¹ Een overzicht van de inhoud van dit project: <https://www.lerarenontwikkelfonds.nl/initiatief/academisch-nederlands/>

² <https://sites.google.com/site/academischnederlands/inleiding>

³ Gerefereerd wordt aan de KNAW-conferentie De W van vWo, die plaatsvond op 3 november 2011 in Amsterdam en in november 2016 opnieuw is georganiseerd. De aangehaalde definities bleven bij deze laatste conferentie ongewijzigd.

11 Bijlagen

Bijlage 1: overzicht academische vaardigheden universiteiten (digitaal)

Overzicht academische vaardigheden universiteiten (d.d. 30-11-2018)			
Leesvaardigheid	Woordenschat en complexe zinspatronen		Leuven
	Interpreteren verwijs- en signaalwoorden		Leuven
	Kritisch lezen wetenschappelijke teksten		Amsterdam (VU)
	Academisch lezen		Utrecht Tilburg
	Teksten selecteren met het oog op relevantie voor een bepaalde opdracht		Leuven
	Zakelijk-informatieve teksten tot in detail begrijpen		Leuven
	In zakelijk-informatieve teksten informatie, argumenten en instructies selecteren		Leuven
	In zakelijk-informatieve teksten de structuur begrijpen of aanbrengen		Leuven
	In zakelijk-informatieve teksten informatie, standpunten, argumenten en conclusies vergelijken		Leuven
	Informatie, argumenten, standpunten en conclusies bij elkaar brengen in een tekst		Leuven
	Toepassen leesstrategieën		Leuven
	Achterhalen essentiële informatie uit een tekst		Leuven
	Interpretatie informatieve en persuasieve teksten		Leuven
Luistervaardigheid	Mondelinge uiteenzettingen en		Leuven

	probleemstellingen begrijpen		
Schriftelijke presentatievaardigheden	Afbakening onderwerp		Leiden
	Academisch schrijven		Utrecht Delft Tilburg
	Kritisch schrijven van wetenschappelijke teksten		Amsterdam (VU)
	Schriftelijk rapporteren		Delft
	Argumenteren		Tilburg
	Schrijven en structureren		Nijmegen
	Notities nemen van uitlezingen en mondelijke probleemstellingen		Leiden
	Schema's en samenvattingen van gelezen en beluisterde informatie en studieteksten weergeven		Leuven
	Instructies verwoorden t.a.v. een (on)bekend publiek		Leuven
	Informatie, argumenten, standpunten en conclusies schriftelijk formuleren		Leuven
	Verslagen en gedocumenteerde en beargumenteerde teksten formuleren		Leuven
	Formulering onderzoeksvraag		Leiden Groningen
	Opbouw academische tekst		Leiden Leuven Groningen
	Correct spellen		Leuven
	Kennis academische schrijfstijl	Zinsbouw Alinea-indeling	Leiden Leuven Groningen
	Kennis verwijssystemen	Noten bijlagen bibliografie	Leiden Leuven Groningen
	Schrijven paper, essay, kort betoog, handout, PPT, werkstuk	Formele indeling, structuur, inhoud geledingen,	Leiden Groningen

		zinsbouw, woordkeuze	
	Onderzoeksresultaten uiteenzetten	Helder en beargumenteerd	Leiden Groningen
	Onderzoeksvraag beantwoorden	Criteria vakgebied toepassen Gebruikmaken relevante multimediale middelen Toegesneden op een specifieke doelgroep	Leiden Groningen
	Revisie-attitude		Leuven
Mondelinge presentatievaardigheden	Korte, mondelinge presentatie		Leiden
	Discussie- debat- en vergadertechnieken		Delft
	Interviewtechnieken		Amsterdam
	Argumenteren		Tilburg
	Originaliteit		Leiden
	Mondelinge presentatie individueel en samenwerkend		Leiden
	Vragen stellen en antwoorden formuleren		Leuven
	Mondelinge presentatie van onderzoek	Criteria vakgebied toepassen Gebruikmaken relevante multimediale middelen Toegesneden op een specifieke doelgroep	Leiden Leuven Delft Groningen
		Verbale presentatie	Leiden
	Personal branding en elevator pitch		Tilburg
	Gebruik handout en PPT		Leiden
	Verzorgen uitgebreid referaat		Leiden
	Constructieve Feedback		Leiden
	Standpunten in discussie naar voren brengen		Leiden Leuven

Onderzoeksvaardigheden	Raadplegen kritiek op primaire en secundaire teksten		Leiden
	Onderzoek voorbereiden		Nijmegen
	Onderzoeken en analyseren		Tilburg Twente Groningen
	Academisch refereren		Utrecht
	Heuristiek		Leiden
	Relevante bronnen zoeken en ordenen		Leiden
	Informatievaardigheden: zoeken, beoordelen en verwerken van informatie		Amsterdam (VU)
	Analyseren en kritisch evalueren van literatuur (pr. en sec.): betrouwbaarheid en validiteit		Leiden
	Formuleren en uitwerken onderzoeksvraag op grond van literatuuronderzoek		Leiden
	Antwoorden vinden in bronnen		Nijmegen
	Verschillen kennen tussen wetenschappelijke bronnen		Groningen
	Toetsing verschillende soorten bronnen		Leiden
	Statistische verwerking data		Groningen
	Methoden van analyse	Close reading, intertekstualiteit, receptietheorie, et cetera	Leiden
	Regels van wetenschappelijkheid	Plagiaat, citeren, refereren, parafseren	Leiden Leuven
	Stappen empirisch onderzoek uitvoeren		Twente
	Creatief denken		Twente
	Multidisciplinair denken		Twente
Samenwerkingsvaardigheden	Responderen op mondelinge presentaties door docenten en studenten		Leiden

	In groepsverband zoeken naar bronnen (universiteitsbibliotheek)		Leiden
	Korte mondelinge presentaties		Leiden
	Uitwerken onderzoek		Leiden
	Internationalisering		Twente
	Cross-culturele samenwerking		Twente
	Feedback geven en ontvangen, verwerking		Leiden Utrecht
	Peer learning		Twente
	Sociaal-communicatief optreden in werk- en overlegsituaties		Leiden
	Projectmatig samenwerken		Wageningen
	Zich houden aan plannings en afspraken		Leiden
	Intercultureel communiceren		Tilburg Groningen
Studievaardigheden	Luisteren		Utrecht
	Aantekeningen maken		Utrecht
	Uitwerking aantekeningen		Utrecht
	Kritische reflectie		Tilburg
	Kritisch denken		Groningen
	Managen eigen leerproces		Tilburg
	Oplossen complexe vraagstukken		Tilburg Groningen
	Creatief probleemoplossend vermogen		Twente Groningen
	Redeneren vanuit een interdisciplinaire invalshoek		Utrecht
Sociale vaardigheden	Veerkracht en zelfredzaamheid		Tilburg
	Zakelijke etiquette en netwerken		Tilburg
	Proactiviteit en besluitvaardigheid		Tilburg
	Ondernemend denken		Tilburg Maastricht Twente
	Ethisch besef en morele integriteit		Tilburg
	Persoonlijke groei		Twente

Bijlage 2: domeinen Nederlandse taal en literatuur

A Leesvaardigheid		
Analyseren en interpreteren:	vaststellen tot welke tekstsoort een tekst of tekstgedeelte behoort.	
	de hoofdgedachte van een tekst(gedeelte) aangeven.	
	relaties tussen delen van een tekst aangeven.	
	conclusies trekken met betrekking tot intenties, opvattingen en gevoelens van de auteur.	
	standpunten en soorten argumenten herkennen en onderscheiden.	
	argumentatieschema's herkennen.	
Beoordelen:	de kandidaat kan een betogende tekst of betogend tekstgedeelte op aanvaardbaarheid beoordelen en in deze tekst drogredenen herkennen.	
Samenvatten:	de kandidaat kan teksten en tekstgedeelten beknopt samenvatten.	

B Mondelinge taalvaardigheid		
De kandidaat kan ten behoeve van een voordracht, discussie of debat:	relevante informatie verzamelen en verwerken	
	deze informatie adequaat presenteren met het oog op doel, publiek en gesprekvorm	
	adequaat reageren op bijdragen van luisteraars of gespreksdeelnemers.	

C Schrijfvaardigheid		
De kandidaat kan ten behoeve van een gedocumenteerde uiteenzetting, beschouwing en betoog:	relevante informatie verzamelen en verwerken	
	deze informatie adequaat presenteren met het oog op doel, publiek, tekstsoort en conventies voor geschreven taal	
	concepten van de tekst reviseren op basis van geleverd commentaar	

D Argumentatieve vaardigheden		
De kandidaat kan een betoog:	analyseren	
	beoordelen	
	zelf opzetten en presenteren, schriftelijk en mondeling.	

--	--	--

E Literatuur		
Literaire ontwikkeling	De kandidaat kan beargumenteerd verslag uitbrengen van zijn leeservaringen met een aantal door hem geselecteerde literaire werken	
	Minimumaantal: vwo 12 waarvan minimaal 3 voor 1880.	
	De werken zijn oorspronkelijk geschreven in de Nederlandse taal	
Literaire begrippen	De kandidaat kan literaire tekstsoorten herkennen en onderscheiden, en literaire begrippen hanteren in de interpretatie van literaire teksten.	
Literatuurgeschiedenis	De kandidaat kan een overzicht geven van de hoofdlijnen van de literatuurgeschiedenis, en de gelezen literaire werken plaatsen in dit historisch perspectief.	

Bijlage 3: Samenvatting interviews Tilburg University

B3.1 Samenvatting interview TiSEM

Wat wordt op de faculteit onder academische vaardigheden verstaan?

Binnen de faculteit TiSEM zijn op het gebied van het onderwijs in academische vaardigheden vier pijlers te onderscheiden: academisch schrijven, academisch presenteren, informatievaardigheden en Excelvaardigheden.

De vaardigheden zijn in alle programma's van het eerste jaar opgenomen en daarmee verplicht voor de student. Het is de opzet in 2020-2021 een uitbereiding te realiseren naar het tweede studiejaar. Waar in het tweede jaar de beroepsvaardigheden centraal zullen staan, verschuift de focus in het derde jaar van de bachelor fase naar opleidings- of programma-specifieke vaardigheden.

Welke vaardigheden zijn algemeen geldend en welke zijn specifiek gericht op de faculteit?

Schrijven en presenteren zijn algemene academische vaardigheden, die gelinkt worden opleidingsinhoudelijke zaken: zo wordt een tekst geschreven aan de hand van een wetenschappelijk artikel dat is voorgeschreven uit een verzameling van zes artikelen. De cursus wordt gegeven door medewerkers van het Language Center en is daarmee niet specifiek gericht op deze faculteit. De vaardigheidskant staat centraal, gekoppeld aan wat studenten zouden moeten weten in de verschillende fasen van hun opleiding.

Het onderwijs in informatievaardigheden is gericht op economie als wetenschap. Studenten worden wegwijs gemaakt in WorldCat Discovery, de zoekmachine van de bibliotheek: wat is er te vinden, hoe moet je zoeken, welke vakspecifieke databases zijn voorhanden?

Bij de Excelvaardigheden gaat het met name om het doorlopen van de basics van Excel aan de hand van een aantal opdrachten. De toets heeft een pass/fail-format en is gebaseerd op rekenen met data en het verpakken van data in bijvoorbeeld grafische weergaven.

Zijn studievoordigheden ook in het programma opgenomen?

Studievoordigheden worden in het programma opgenomen op grond van PASS. Er is nog geen expliciete aandacht voor deze vaardigheden, maar wel is een pakket in voorbereiding voor studenten die een mate van ondersteuning nodig hebben. Binnen PASS is er momenteel aandacht voor POP-trajecten, development days en het geven van inzicht in wat de student wel en niet kan. Ook doelen stellen, SMART geformuleerd, en een mentoring component zijn significante onderdelen. Ouderejaars studenten kunnen zich aanmelden als mentor. De rol en taak van docent-mentoren wordt nog geëvalueerd. Voor studenten geldt dat zij bij problemen van bijzondere aard doorverwijzen naar professionals.

Moeten studenten al bij binnenkomst academisch kunnen functioneren, zijn zij daar al rijp voor?

Het moment van academische rijpheid is ook op het vwo een onderwerp van discussie. Kennismaken met is op het Odulphuslyceum een eerste stap die bijvoorbeeld gezet kan worden door het bezoeken van colleges op Fontys en de UvT. Een proactieve houding en een academisch bewustzijn zijn van

belang. Verwijzingssystemen kunnen wel worden gedemonstreerd en aangeleerd, evenals inzicht in de betrouwbaarheid van bronnen, maar de verwachting is niet dat de leerlingen vervolgens op universitair niveau instromen.

Studenten op TISEM kennen het APA-systeem nog niet en zien het belang ook niet altijd. Dit heeft onder andere te maken met het feit dat rond de kerstperiode een zeker percentage uitvalt. De docent moet het systeem uitleggen, maar niet iedereen zit daarop te wachten. APA zou ook wel iets van de laatste tijd kunnen zijn, de vraag is of je studenten er in zo'n vroeg stadium mee moet lastigvallen, laat staan dat het een onderwerp moet zijn op de middelbare school. Aandacht voor *information literacy* mag er wel zijn, maar hoeveel vaardigheden en tijd heeft een scholier nu werkelijk om de waarheid achter de waarheid te vinden? Het besef niet blind te varen op een enkele bron en het zoeken naar het tegenargument zijn natuurlijk wel behapbare begrippen. De vwo'er kan geleerd worden een kritische houding te ontwikkelen, zeker daar in de praktijk van het eerste jaar op de universiteit blijkt dat subjectiviteit vaak gepresenteerd worden als feitelijkheid.

Studenten zouden meer doordrongen moeten zijn van de subjectiviteit van taal, ze zouden bedreven moeten zijn in het schrijven in een opiniërende zin én schrijven op een puur objectieve manier, met voldoende aandacht voor de feitelijkheid die zo kenmerkend is voor het academisch schrijven.

In het eerste jaar wordt aandacht besteed aan interessante fouten uit eerste versies van schrijfproducten, aangevuld met tot de verbeelding sprekende fouten die in algemene categorieën worden gemaakt. Dit alles wordt aan de studenten gepresenteerd, waarbij de docent natuurlijk zijn persoonlijke accenten legt. Opvallend hierbij is dat studenten deze feedback soms over zich heen laten komen, niet veel notities maken en in de eindversie nogal eens dezelfde fouten maken. Het lijkt alsof het deze studenten ontbreekt aan inzicht in waarom iets nu fout is en waarom het belangwekkend is om iets op manier x te schrijven en niet manier y.

Er wordt ook gemopperd over de taalvaardigheid van de student die de universiteit binnentreedt. Verwijten richting middelbaar onderwijs? Het is in ieders belang dat op die plaats wat meer kennis en kunde zou worden gekweekt. Het ontbreekt de leerlingen aan bepaalde zaken, maar er is wel iets voor in de plaats gekomen: creativiteit. Schrijven en informatiedelen zijn echter zulke vitale vaardigheden, dat ze creatieve gedachten in de weg kunnen zitten. Misschien zijn er ook andere normen bij de studenten als het gaat om schrijven en in iets mindere mate het presenteren: waarom onderneem je geen actie als je feedback krijgt op een bepaald thema? Wellicht dat het gehele concept van taalnormen in de laatste jaren van het vwo een mindere prominente rol speelt. Spelling, zinsbouw, idioom en formuleren zijn belangrijke zaken, hier zouden hogere eisen aan gesteld moeten worden. Voor de student blijkt hét feedbackmoment bepaald te worden door de definitieve versie van de schrijfofdracht. En met het behalen van een voldoende eindpunt is het leermoment ook achter de rug. Op de economische faculteit speelt voorts bij menig student de gedachte dat hij later bij een bedrijf gaat werken en geen academische teksten zal gaan schrijven.

Zo ontstaat de situatie dat de docent het hiaat van de middelbare school wil opvullen, terwijl de student niet intrinsiek gemotiveerd is, omdat hij er als beginnend student het belang niet van inziet. Wat ook een rol speelt, is dat menig student beweert dat de scriptie in het Engels wordt geschreven waarmee de rol van het Nederlands minder vooraanstaand zou worden. Vanzelfsprekend een misvatting omdat het Nederlands de basis vormt, zeker ook bij het schrijven in een vreemde taal.

In het vwo is hokjesdenken nog sterk: waarom ook goed kunnen formuleren bij scheikunde, het is toch geen Nederlands? Een verrassende constatering omdat het onderwijs nu toch enigszins geïntegreerd zou moeten zijn. Kortom, ook hier geldt dat het normbesef versterkt wordt, waarbij het verwijzen en de academische toon meer ontwikkeld zou moeten worden op de universiteit.

Studenten wordt bij academisch schrijven gewezen op het belang van een goede structuur, een juiste hoofdvraag, die in de conclusie moet worden beantwoord. Ook moet gezorgd worden voor een leeswijzer, zodat de lezer weet in welke volgorde de tekst is opgebouwd. Denk in deze context aan HOC's en LOC's, Higher Order Concerns en Lower Order Concerns. Het idee vanuit de theorie van academisch schrijven is dat je eerst moet nadenken over de hogere zaken als structuur, argumentatie, brongebruik en hoe te gaan van a naar b. Op een lager niveau komt de precieze formulering aan bod en op een nog lager niveau de grammatica en de spelling. In het begin van het schrijfproces moet je niet gehinderd worden door conventies, maar op het einde wel, zodat de blik van de lezer niet vertroebeld wordt door de gedachte dat hij een slechte tekst onder ogen heeft, terwijl de inhoud heel waardevol kan zijn. Op een hoger niveau gaat het meestal goed, op het lagere niveau is er een groep studenten die niet goed scoort. Er worden momenteel rubrics ontwikkeld waarin bij diverse categorieën, bijvoorbeeld spelling en grammatica, punten worden gegeven. De voorwaarde is dat het totaal aantal punten x moet zijn, maar dat de student in geen enkele categorie nul punten mag behalen.

Presenteren gaat meestal goed, tenzij het gaat om de angst voor het formele moment van mondelinge toetsing of in geval er sprake is van werkelijke spreekangst. Deze beide groepen krijgen extra aandacht en meestal leidt de extra begeleiding tot een goed resultaat. Bij deze vaardigheid lijkt in het vwo dus nog maar weinig winst te behalen. Wel moeten sommige studenten leren een academisch taalgebruik te hanteren. Standaardtaal is hierbij te prefereren boven dialectische varianten.

Vooronderzoek: academische vaardigheden die voorgelegd worden aan middelbare scholen, een wandeling langs de lijst: wat verdient bijzondere aandacht en wat niet?

Managen eigen leerproces en zelfregulatie

Prima dingen om te leren, maar dat leer je ook wel als je straks zelfstandig studeert, want dan is de urgentie hoger. Kijk of je er tijd voor houdt. Leerlingen zijn wel mondig genoeg. Als je zestien of zeventien bent, kun je ook meer geneigd zijn eenvoudigweg uit te voeren wat je wordt opgedragen. Sommige leerlingen functioneren ook beter door het gestructureerd uitwerken van deelopdrachten.

Sociale vaardigheden en samenwerken

Anderen aanspreken op gemaakte afspraken is een issue: een minder goede samenwerking tussen studenten komt inderdaad voor. Het is goed om voor jezelf op te komen, maar ook hier geldt dat de nieuwste generatie die vaardigheid wel beheerst, dat het de leerlingen van jongs af aan wordt aangeleerd voor zichzelf op te komen en de ander erop aan te spreken.

Onderzoeksvaardigheden

Interessant, in het eerste jaar wordt hier redelijk wat aandacht aan besteed, waarbij niet de vraag wordt gesteld of de voorbereiding hierop op de middelbare school had moeten plaatsvinden. Het zou wel mooi zijn. Het kan ook per discipline schelen. Het is zeker goed als het kan, maar niet iedereen is

er al aan toe. Alle onderdelen van deze categorie behoren tot de academische vaardigheden. Let op: het boeiende aspect is niet zozeer van belang bij het schrijven (immers, we vragen een objectieve toets en geen vertroebeling van de boodschap), maar wel bij het academisch presenteren. Dat is immers ingewikkelder dan schrijven, de luisteraar houdt het minder lang vol. Ook hier speelt de discipline waarin het onderzoek plaatsvindt een beduidende rol.

Communiceren

Wetenschappelijk redeneren en beargumenteren hoort toch meer tot het domein van de universiteit, de schrijfonderdelen passen goed in de al eerder beschreven HOC's en LOC's en zouden in het vwo zeker aan bod mogen komen. Hoe meer oefening je krijgt, hoe beter het is. Het voorkomen van plagiaat is heel belangrijk, evenals presenteren, al is dit laatste voor de meesten geen groot probleem. Enige weerbaarheid kweken is al een groot goed. Let bij het presenteren wel op de couleur locale, er zijn verschillen in aanpak. Ook oog hebben voor de doelgroep is een belangrijk aandachtspunt.

Kritische houding

Reflectie op je eigen rol is zelfs belangrijker dan weten wat je moet doen als iemand anders zijn rol niet goed uitvoert. Het geven van feedback is op de universiteit meestal geen probleem. Ethisch besef en morele integriteit en sociaal en cultureel bewustzijn zijn belangrijk. Wat dat betreft moeten internationale en Nederlandse studenten zich eigenlijk aan elkaar aanpassen.

Creatieve en ondernemende vaardigheden

Netwerken en complexe vraagstukken oplossen op je achttiende is wel wat veel gevraagd. Je hebt immers nog zoveel van de wereld te leren als beginnend student. Het zal niet aan eenieder gegeven zijn.

Algemeen: veel onderdelen uit de verschillende vaardigheden zijn belangrijk, maar de vraag is of dit alles op een relatief jonge leeftijd te verwezenlijken is.

B3.2 Samenvatting interview TLS

Ervanuit gaande dat academische vaardigheden al die vaardigheden zijn die op de academie aan de orde komen, vallen praktijkvaardigheden onder deze noemer, ook al lijkt er een theoretisch onderscheid te bestaan tussen het academische en het praktische. In het gesprek wordt verder uitgegaan van een definitie van academische vaardigheden in de meest ruime zin. Onderscheid en afbakening is voor later.

Rechtsgeleerdheid

Binnen de opleiding rechtsgeleerdheid zijn *kennis*, *kunde* en *karakter* drie basisbegrippen, waarbij kunde de poot is waar de vaardigheden onder vallen. Er zijn vaardigheden die gebaseerd zijn op enerzijds de academische oefening van de rechtswetenschap - de zuiver academische vaardigheden - en anderzijds de praktijkvaardigheden, gericht op de oefening van de rechtspraak. In het eerste jaar wordt kennisgemaakt met de verschillende domeinen van het recht; casuïstiek staat centraal, het oplossen van een juridisch vraagstuk. Inleiding rechtswetenschap is de eerste kennismaking met de vraag wat recht is en wat wordt verstaan onder de academische benadering van het recht. Vaardigheden als 'hoe schrijf ik een zorgvuldig opgebouwd juridisch betoog, met verwijzing naar

relevante juridische bronnen', maar ook, 'hoe vind ik deze relevante bronnen'. Er is aandacht voor peerreview, gelet op de juridische status van de diverse stukken. In het tweede semester wordt het vak praktijkvaardigheden procesrecht gegeven. De focus ligt op de rechtspraak, de vaardigheden die je nodig hebt in deze praktijk: uitdrukkingsvaardigheden, zowel schriftelijk als mondeling. Denk hierbij aan het schrijven van een vonnis, onderhandelen naar een contract toe en reflectie op dit onderhandelingsproces. Het laatste aspect is een bestuursrechtelijke hoorzitting: mondeling een standpunt onderbouwen, waarbij gelet wordt op inhoud, argumentatie en presentatie. De grote lijn in het onderricht in academische vaardigheden is duidelijk: in het eerste jaar worden de vaardigheden ingezet, in het tweede jaar onderhoud je de vaardigheden en bouw je ze uit, in het derde jaar vervolmaak je de vaardigheden. Deze doorlopende lijn schetst de ideale situatie, in de praktijk is het tweede jaar een verdiepend jaar waarin kennisoverdracht met een hoofdletter staat genoteerd, wat een goede afstemming vereist met de aandacht voor mondelinge en schriftelijke vaardigheden in aanvulling op die kennisontwikkeling. Bij de rechtenfaculteit is als een direct gevolg van de eisen uit het werkveld, te benoemen als civiel effect, sprake van een strak curriculum dat niet eenvoudig veel ruimte biedt aan vakken die praktijkvaardigheden oefenen. Dit neemt niet weg dat er een duidelijke leerlijn door het eerste, tweede en derde jaar wordt neergezet. Interessant is dat het vwo meer mogelijkheden lijkt te bieden om te switchen tussen vakgebieden, terwijl rechtsgeleerdheid natuurlijk een heel specifieke studie is. Feit is dat de eerstejaars student geen basiskennis heeft van recht, iets wat bij bijvoorbeeld een economische studie wel het geval is. Er is daarom noodzakelijkerwijs veel aandacht voor het recht zelf en minder aandacht voor algemene vaardigheden.

Bestuurskunde

In het eerste jaar van bestuurskunde wordt direct begonnen studenten te leren schrijven in de vorm van een aantal essays. Het taalcentrum ondersteunt bij de opbouw van een essay. Parallel hieraan loopt een cursus schriftelijke vaardigheden. Schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid is een onderdeel waarbij het vwo zeker een ondersteunende rol kan spelen, aangezien studenten het buitengewoon lastig vinden een goed gestructureerd betoog op te zetten. Het blijkt vaak nodig de kennis over vorm en structuur van het schrijven vanaf de basis op te zetten. Het onderscheid tussen hoofd- en bijzaken is hierbij een bottleneck. Bij het eerstejaars vak politicologie oefent de student *analytical skills*. Een andere belangrijke vaardigheid voor bestuurskunde is bronnen goed op waarde kunnen schatten. Het gaat dus niet zozeer om het kunnen vinden van bronnen, maar juist om het kritisch beoordelen. De aandacht die momenteel op het vwo uitgaat naar bijvoorbeeld een APA-systeem zou beter verschoven kunnen worden naar een kritisch oordeel over de gevonden bronnen, de validiteit en betrouwbaarheid.

In het eerste jaar krijgen de studenten voorts onderzoeksvaardigheden, in de zin van kwalitatief onderzoek en een cursus statistiek, die in zijn algemeenheid goed aansluit bij de kennis die de studenten op het vwo hebben opgedaan.

De derde soort vaardigheden hoort niet zozeer tot de academische vaardigheden, maar veeleer tot de soft skills, te weten de vaardigheden die je nodig hebt om succesvol tot de arbeidsmarkt toe te treden: netwerken en het schrijven van een CV. Bij studenten bestuurskunde blijken de mondelinge vaardigheden al ruim ontwikkeld te zijn. Al met al blijkt dus dat het vwo met name winst kan halen bij de verdieping van de schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid.

Vroeg beginnen met onderzoeksvaardigheden op het vwo is een pre, waarbij dan gelet moet worden op een gelijkwaardig niveau van beoordeling door de verschillende docenten.

Global Law

De studierichting Global Law kent typische recht gerelateerde vakken en schenkt bovengemiddeld veel aandacht aan multidisciplinariteit. In het eerste jaar krijgen studenten met name voorbereidende vakken: hoe zoek je in juridische bronnen, hoe lees je een uitspraak? In het laatste geval gaat het om opbouw en implicatie van de uitspraak: wat wordt er nu werkelijk gezegd? In het laatste jaar schrijven de studenten een thesis. Studenten worden voortdurend gestimuleerd en gevraagd om opdrachten te schrijven. Uitdagingen zijn er zeker: uit de laatste panelevaluatie onder studenten bleek dat zij behoefte hebben aan methoden van onderzoek die dieper gaan dan alleen het formuleren van de eenvoudige zoekopdracht. Bij welk type onderzoek hoort welk type onderzoeksmethode? Kwantitatief versus kwalitatief. Het zou daarbij goed zijn als in het vwo de basis wordt gelegd voor de kritische beoordeling van bronnen: publicatie in een journal is een aspect, maar de student moet zich tevens afvragen om welke journal het gaat, of dit een gesponsord medium betreft en of het onderzoek zelf wordt gesponsord. Het zou mooi zijn als het aannemen van een kritische houding in een vroeg stadium zou plaatsvinden.

Algemeen

Studenten vinden het moeilijk om bij onderzoek te denken in termen van academisch onderzoek als tegenpool van praktisch onderzoek. Ook hier zou het vwo een voorbereidende rol kunnen spelen. Zo is de maatschappelijke relevantie van scripties niet altijd zonneklaar, maar is er geen twijfel over de wetenschappelijke waarde. Besef van dit onderscheid is waardevol.

Bij Global Law lopen sommige internationale studenten tegen het feit aan dat een kritische houding in het vo uit het land van herkomst werd gezien of gevoeld als een teken van incompetentie, of als een attitude waarmee de autoriteit van de docent ter discussie wordt gesteld. Internationalisering is zeker een issue op de faculteit, er is immers geen sprake van een startpunt met een homogene groep. In het licht van de al eerder geopperde soft skills is het interessant in het voortgezet onderwijs aandacht te hebben voor *cultural awareness*. Internationalisering is daarmee ook een zaak voor het vwo. Waar het honoursprogramma van de universiteit zich eerst middels outreaching richtte op de sociale vaardigheden en de samenwerkingsvaardigheden van de student, is er op dit moment sprake van een overgangsfase, waarbij de extra-curriculaire context wordt omgezet naar de behandeling van vaardigheden in het curriculum zelf. Soft skills groeien zo uit naar academische vaardigheden.

Het lijkt soms alsof het plezier in leren in de loop van de middelbare school wegeeft en pas terugkeert in het tweede of derde jaar van de universiteit. Het is niet duidelijk welk mechanisme hierachter schuilgaat. Een significante constatering, zeker in het licht van het gegeven dat de leerbereidheid in Nederland ongeveer gemiddeld is aan die van Afrikaanse landen en veel minder dan die van de ons omringende Europese landen. De Nederlandse kinderen zijn de gelukkigste ter wereld en het is mogelijk dat ons streven naar het gelukkig laten zijn van het kind ten koste gaat van de prestatie. Later komen de studenten in een internationale omgeving waar de prestatiedruk wel prominent aanwezig is, wat een zekere cultuurschok kan inhouden. Het willen presteren wordt in Nederland niet altijd gestimuleerd en geaccepteerd. Er is een lichte kentering zichtbaar die aan het licht kwam in het

honoursprogramma van Global Law. Excellente studenten voelen wel degelijk prestatiedruk en worden door onder andere oefeningen in mindfulness geleerd hoe om te gaan met deze druk.

Het kunnen máken van keuzes en tegelijkertijd goed om kunnen gaan met keuzes is zeker ook een vaardigheid die in het vwo aan bod moet komen. De mentale weerbaarheid is een belangrijk goed. Te lang doorgaan met een studie of juist teveel doen en daarmee de keuze uitstellen zijn beide valkuilen. Een en ander is natuurlijk ook onderdeel van het volwassen worden.

De overgang van een schoolsysteem waar alles verplicht is naar een systeem waar dat veel minder het geval is, blijkt voor studenten een lastig te nemen hobbel. Het is de vraag wat hier op het vwo aan kan gebeuren. Van verplichting is overigens wel sprake bij Global Law, immers het bijwonen van (werk)college is een collectieve ervaring en een gezamenlijk en dynamisch leerproces. De groep is een entiteit. Aanwezigheid tijdens de colleges is daarmee verplicht, ook al voelen sommige studenten deze verplichting als dwingend en niet des faculteits. Een recente pilot waarin meer vrijheid werd toegekend aan de student toonde aan dat de gedachte van *student attendance* geen verkeerde is. Ook bij rechten is sprake van een minimumaantal bij te wonen contacturen. Er heerst bij sommige studenten het gevoel dat het er-zijn in het eerste jaar op de universiteit een garantie is voor een succesvol studieverloop, terwijl het werk op dat moment natuurlijk pas begint. Na het eerste jaar is het juiste besef bij de meerderheid van de studenten doorgedrongen: men gaat zich werkelijk vanuit interesse inspannen voor het vak en richt de blik vooruit naar de masterfase.

Bespreking lijst academische vaardigheden

Er dient onderscheid aangebracht te worden tussen praktijkvaardigheden en typisch academische vaardigheden. Met name de vaardigheden die vallen onder het managen van het eigen leerproces en zelfregulatie en het deel dat valt onder sociale vaardigheden en samenwerken zijn echte soft skills. De vraag is wat nu academisch is en wat niet meer is dan een voorwaarde om tot studiesucces te komen. Er zijn natuurlijk ook gradaties aan te brengen in de praktijkvaardigheden zelf. In het hbo zal de student hierbij meer ondersteund worden dan in het wo. In dit verband is het noemenswaardig te vermelden dat de student een bewuste keuze zou moeten maken tussen hbo en wo. De aard van de opleiding moet passen bij de aard van de student. Zelfstandigheid speelt hierbij ook een rol: het is de eigen verantwoordelijkheid van de student, iets wat op het hbo veel meer ondersteund wordt. Geconstateerd wordt dat studenten die vanuit het hbo instromen meer vragen durven te stellen dan vwo'ers, de laatsten blijkbaar in de veronderstelling dat zij de materie zelfstandig kunnen analyseren. Het durven an sich, het aandurven uit de groep te stappen is een groot goed.

Het schrijven van een academisch stuk, het onderbouwen en argumenteren zijn werkelijke academische vaardigheden. Studenten moeten hoofd- en bijzaken duidelijk kunnen aangeven. Een uitstekende beheersing van het Nederlands, maar ook van het Engels, is essentieel. Het nadeel van Nederlands op het vwo is de betrekkelijke eenvoud waarmee een voldoende kan worden behaald. Wie niet goed is in schrijven kan compenseren op andere onderdelen, zoals spreekvaardigheid of kennis van literatuur. De taaltoets die aan het begin van een studie aan de TLS wordt afgenomen is voor menig student niet alleen een schrikbeeld, maar ook een werkelijk struikelblok. De beheersing van de Nederlandse taal is een belangrijk punt, met name op het gebied van schrijfvaardigheid.

Onderzoeksvaardigheden zijn bij uitstek academische vaardigheden. Bij communiceren valt presenteren meer onder de generieke vaardigheden in tegenstelling tot zaken als wetenschappelijke

integriteit en wetenschappelijk redeneren. Het valt op dat aankomende studenten het mondeling presenteren al aardig onder de knie hebben, blijkbaar wordt daar in het vwo veel aandacht aan besteed.

Voor een aantal studenten geldt dat zij enige moeite hebben met het feit dat er bij tentamens vaak met de hand geschreven moet worden. Zou het zijn dat deze groep al zodanig motorisch geprogrammeerd is in het digitaal verwerken van teksten dat zij minder goed in staat is in handschrift een goed geformuleerde zin te produceren? Uit onderzoek zou blijken dat het schrijven op papier betere resultaten oplevert dan verwerking middels de tekstverwerker. De stof zou beter beklijven en daarmee een diepere analyse opleveren. Je ziet ook steeds vaker dat universitair docenten de laptops verbannen uit de collegezaal. Handmatig schrijven heeft ook een positief effect op het scheiden van hoofd- en bijzaken.

Bij onderzoeksvaardigheden en communicatie kan het vwo een belangrijke voorbereidende rol spelen, wetenschappelijk redeneren en beargumenteren is zeker niet te hoog gegrepen. Het maken van een juiste analyse is bij uitstek een adequate voorbereiding op het academisch denken. Bij het aangaan van een debat moeten studenten niet in de verleiding komen het gesprek te laten verzanden in een welles-nietesspel, het gaat juist om het overdacht beargumenteren.

Het kritisch zijn ten opzichte van je eigen mening is een academische vaardigheid, er zit hierbij een groot verschil tussen de eerstejaars en gevorderde studenten. Het durven erkennen dat je eigen mening standplaats gebonden is en dat je altijd een eigen referentiekader hebt, is een belangrijk inzicht, een bewustwording waarbij het vwo een rol moet spelen. Een belangrijk schakelpunt tussen vwo en wo, van meer gewicht dan bijvoorbeeld het aanleren van APA-regels, wat vaak meer een onlogisch trucje lijkt en uit zichzelf weinig inzicht geeft in de waarde en betrouwbaarheid van de bron. Het willen weten van het waarom, de nieuwsgierigheid en het willen leren zijn vaardigheden die er echt toe doen.

Het op een goede manier omgaan met het geven en ontvangen van feedback is zeker een kwaliteit, maar heeft ook persoonlijke groei nodig. De leerling groeit vanuit de puberteit door en leert in de loop van dat proces zijn eigen mening en die van anderen op waarde te schatten. Het juist geven van feedback is moeilijk en hangt samen met de dynamiek van sociale relaties. Jezelf onttrekken aan de algemene opvatting van de groep is wat dit betreft verdraaid lastig, zeker onder eerstejaars.

Creatieve en ondernemende vaardigheden zijn wat lastig te plaatsen, al lijkt het nuttig te zijn om er in het vwo enige aandacht aan te besteden. Netwerken valt echter onder de arbeidsmarktskills, het oplossen van complexe vraagstukken hoort eerder bij onderzoeksvaardigheden en communicatie. Het gaat hierbij immers om wetenschappelijk redeneren en beargumenteren. Netwerken in het kader van contacten zoeken en onderhouden bij de opzet van profielwerkstuk is prima, maar voor het overige is het wat vroeg om daar in het vwo tijd voor in te ruimen. Aandacht voor bijvoorbeeld schrijfvaardigheid heeft dan toch prioriteit. Innovatief vermogen en creatief denken hangen samen met zelfredzaamheid en zijn vanuit die samenhang wel relevant. Fantasierijk om kunnen gaan met een probleem vormt dan de kern.

Zelfstandigheid lijkt een toverwoord, heeft een student deze kwaliteit op een goede manier ontwikkeld, dan is de academische weg eenvoudiger te bewandelen. De mate van zelfstandigheid lijkt

daarbij het onderscheid te bepalen tussen een hbo- en een wo-student. Zie daar een doorlopende leerlijn van vwo naar wo.

Tot slot: het vwo moet een duidelijke keuze maken uit alle mogelijkheden die er zijn om de overgang vwo-wo te versoepelen. Alle facetten tegelijkertijd aanpakken is een utopie, maak daarom een beredeneerde keuze.

B3.3 Samenvatting interview TSHD & University College

Algemeen

Er is geen eenduidig antwoord te geven op de vraag wat onder academische vaardigheden wordt verstaan. Per studierichting is de insteek verschillend, maar onderdelen als academisch schrijven, research skills en information literacy en critical thinking behoren toch zeker tot de algemene deler. Het zoeken van bronnen, het beoordelen van bronnen op betrouwbaarheid en relevantie, het correct omgaan met bronnen, controle op plagiaat, kortom de informatievaardigheden, hebben een algemeen geldend karakter en vallen daarmee onder de noemer academische vaardigheden. Hieronder vallen ook zaken die uit de raadpleging van bronnen voortvloeien, waarbij te denken valt aan het formuleren van een relevante vraag of het schrijven van een tekst op grond van het verzamelde materiaal. Verschil tussen de aanpak van afdelingen treedt op bij het methodische gedeelte: op welke manier moet een vraag worden beantwoord? Kortom, onderzoeksvaardigheden horen bij de academische vaardigheden, maar kunnen verschillend ingevuld worden al naar gelang de identiteit van de afdeling. Een kritische houding is onontbeerlijk voor een succesvolle studie, ook al behoort deze basishouding niet per se tot de academische vaardigheden. Voorts zijn praktische vaardigheden als studievoordigheden en samenwerken heel natuurlijk opgenomen in de diverse studieprogramma's, maar worden deze niet benoemd als pure academic skills.

Studie-uitval

Studie-uitval kent vele oorzaken, waarvan een gebrek aan de juiste academische vaardigheden er een zou kunnen zijn. Er is bij de beantwoording van deze vraag sprake van een grijs gebied tussen vwo en wo: het vwo bereidt de student slechts voor op de vervolgstudie, maar neemt deze begeleiding niet over. Een ijkpunt voor een ingangsniveau is lastig aan te geven, al is aandacht voor praktische vaardigheden als zelfstandigheid, initiatief nemen en proactief zijn een logische keuze. Er zijn echter meer valkuilen voor de eerstejaars student dan alleen een gemis aan studievoordigheden. De plotselinge vrijheid, het feit dat de student in een andere stad komt wonen en met andere mensen omgaat, de verminderde hoeveelheid contacturen, grotere stofeenheden en het wennen aan een andere structuur in het lesaanbod zijn alle factoren waarmee de student moet leren omgaan. De studiekeuze blijft een heikel punt, al was het maar op grond van de meer dan ruime keuze uit de te volgen studies. Winst valt te behalen door de leerling in een relatief vroeg stadium te laten kennismaken met het dagelijks leven op de universiteit. Meeloopdagen, proefstuderen en projectmatige initiatieven bieden de gelegenheid om het campusleven concreter te ervaren.

Bespreking lijst academische vaardigheden

Managen eigen leerproces en zelfregulatie

De onderdelen die vallen onder het managen van het eigen leerproces en zelfregulatie behoren zeker tot het domein van het vwo, al wordt er op de universiteit in bepaalde mate en op een bepaald niveau impliciet aandacht aan besteed. Het is zo dat het curriculum op het vwo redelijk vastligt, terwijl dit in het hoger onderwijs minder het geval is. Je zou de leerlingen in een wat groter opgezette taak zelf een tijd- en taakplanning kunnen laten opstellen en hen in dat opzicht minder strikt kunnen meenemen van deadline naar deadline. Vergelijk hierbij de werkwijze bij het profielwerkstuk.

Op de faculteit is bij een bepaalde groep studenten veel behoefte aan structuur, omdat zelfredzaamheid en veerkracht nog niet geheel zijn ontwikkeld. Dit betekent dat de universiteit aandacht moet besteden aan zaken die feitelijk niet des universiteits zijn, zelfstandigheid, zelfvertrouwen en flexibiliteit zijn immers eigenschappen die sterk verbonden zijn aan een academisch niveau. Vragen als 'vertel me wat ik moet doen, hoe ik het aanpak en wanneer het af moet zijn', horen niet thuis in een academische omgeving. Er is wat dit betreft een spanningsveld tussen de neiging een helpende hand te bieden en het gewenste academische niveau. Wat hierbij zijdelings een rol speelt is de meer pragmatische benadering waarin elke opleiding moet voldoen aan bepaalde rendementseisen. Het zou kortom nuttig zijn als het vwo op deze gebieden meer nadruk kan leggen.

Er zijn steeds meer Engelstalige bachelors, waarmee de interesse van de student in een perfecte beheersing van het Nederlands onder druk staat. Het gaat dan niet zozeer om een gebrek aan kennis, maar veeleer om een tekort aan aandacht voor een correcte spelling en formulering. Er is op de faculteit wel veel aandacht voor academisch schrijven, zeker omdat op de verschillende opleidingen verhoudingsgewijs veel geschreven moet worden in de vorm van papers of essays. Geconstateerd moet worden dat er een grote variatie bestaat in wat de verschillende faculteiten aan academische schrijfvaardigheid eisen en op welke manier docenten de schrijfproducten beoordelen.

Sociale vaardigheden en samenwerken

De kern van de sociale vaardigheden ligt in het vwo, waarbij weer geldt dat deze vaardigheden natuurlijk impliciet op de universiteit aan de orde komen. Het zijn echter ook skills die zowel de leerling als de student al doende leert; je kunt dit alles niet in een vak stoppen, het zijn praktische vaardigheden. Groepswork kan bij sommige opleidingen op de universiteit een issue zijn: dominante en doctiele studenten, maar zeker ook *freeriders* kunnen het proces verstoren. Bij Liberal Arts is dit niet zozeer het geval, omdat deze opleiding juist studenten trekt die van nature interesse hebben in groepswork en overleg; bij deze groep zijn de verbale kwaliteiten en de kunde om goed samen te werken in ruime mate aanwezig. Feedback is meestal positief-kritisch van toon, het is evenwel ook mogelijk om onder de radar te blijven, zeker bij grootschalige programma's. Het is de vraag of de universiteit zich intensief met deze groepsdynamiek moet bemoeien. Wat zeker wel een zaak voor de docent is, is de vraag op welke manier het groepswork moet worden beoordeeld. Hierin bestaan verschillen van inzicht.

Onderzoeksvaardigheden en communiceren

Vaardigheden met betrekking tot onderzoek en communicatie moeten op het vwo worden behandeld, maar wel op een minder complex niveau dan op de universiteit. Leerlingen hoeven geen wetenschappelijk bron te gebruiken, maar moeten wel het verschil zien tussen een artikel op de een of andere dubieuze website en een achtergrondartikel uit de Volkskrant. Een vwo'er moet inzicht hebben in de waarde en betrouwbaarheid van de bron. Aandacht voor zoeksystemen, mediawijsheid

en beoordeling van bronnen, zeker in deze tijden van fake news, is aan te bevelen. In dit licht is het prikkelen van nieuwsgierigheid en het formuleren van de vervolgvraag belangrijk. Stel daarbij ook telkens de vraag wat níet in de bron staat vermeld: wat weten we nog niet en wat zou daarvan de oorzaak zijn? Het organiseren van bronnen is eveneens van belang, niet zozeer in de vorm van een APA-systeem, maar wel in de bewustwording van het gebruik van een bron. Er moet een systeem zijn en APA is een middel om structuur te scheppen in gebruik en toepassing van de bron. Let hierbij ook op de nuance en put uit verschillende bronnen, waarbij de student onderscheid maakt tussen beweringen, aannames, conclusies en feiten. Synthetiseren van bronnen is een belangrijke vaardigheid. Het vwo kan in dit proces van bewustwording van de noodzaak van een systematiek absoluut een rol spelen. Denk hierbij aan de mogelijkheden die het profielwerkstuk biedt.

Bij Liberal Arts moeten studenten veel schrijven en belanden daarmee aan het einde van de studie ook op een bovengemiddeld hoog niveau. Een goede schrijfvaardigheid is inherent aan de aard van de opleiding: de studenten schrijven veel, krijgen ook veel feedback en vinden het daarbij prettig om ruim aandacht te besteden aan het schrijven. Natuurlijk moeten de studenten hierbij goed begeleid worden. In het eerste jaar moeten de studenten het zuivere academische schrijven vanaf de basis leren. Voor presenteren is minder training nodig. Buiten Liberal Arts is het schrijven aan het begin van een matig niveau, er moet dan vanaf de basis worden gebouwd: wat is een zin en hoe gebruik je interpunctie op een juiste manier? Het is praktisch niet mogelijk om alle achterstanden te remediëren, daarvoor ontbreekt de tijd. Het metalinguïstisch bewustzijn is in deze gevallen nog niet voldoende ontwikkeld. Interessant is te onderzoeken welke resultaten deze specifieke groep op het vwo heeft behaald. In de praktijk blijkt verder dat studenten die de basisregels van het schrijven niet voldoende beheersen, ook te weinig weet hebben van het gebruik van vorm en structuur. De vraag is nu of de fouten worden veroorzaakt door een tekort aan schrijfvaardigheid of juist een gebrek aan denkvaardigheid. Tot slot geldt ook bij de universiteit dat sommige studenten geneigd zijn tot hokjesdenken: de vaardigheden die onderwezen worden bij academisch schrijven moeten natuurlijk ook op andere plaatsen worden toegepast. Daarnaast moet het afsluiten van een module academische vaardigheden natuurlijk meer zijn dan het opgelucht plaatsen van een vinkje, of het binnenhalen van de benodigde studiepunten. Het gaat om een continu leerproces. Momenteel is er veel aandacht voor schrijven en is er een duidelijke lijn in het programma: via academisch Nederlands gaat de theorie over in methodologie, waarbij de weerslag van een fictief onderzoek dan weer wordt behandeld in academisch Nederlands. Dit vereist solide management, iets wat bij een grotere faculteit veel aandacht vereist. Integratie is een key issue; wat je leert, moet ook bij andere vakken worden toegepast: contextrijk schrijven.

Kritische houding

Een kritische houding is een essentiële attitude, zeker gezien het interdisciplinaire karakter van de opleiding. Studenten krijgen vaak les van docenten uit verschillende vakgebieden, waarmee de discussie haast automatisch wordt aangewakkerd. Een filosoof benadert een probleem nu eenmaal anders dan een econoom. Het kritisch kijken naar een interdisciplinair probleem is de kern van de opleiding. Critical thinking is sterk gekoppeld aan het element karakter, afkomstig uit de drie-eenheid *kunde, kennis en karakter*, momenteel een punt van discussie op de Tilburg University. Het is evenwel lastig een kritische houding expliciet te toetsen. Morele integriteit, plagiaat en zorgvuldig omgaan met informatie zijn van belang en genieten veel aandacht op alle faculteiten van de universiteit. In dit licht is het interessant dat de verhouding tussen internationale en Nederlandse studenten een speerpunt van beleid is en ook onderdeel van de algemene *characterbuilding*. Programma's die *international*

awareness stimuleren zijn beschikbaar voor zowel studenten als docenten. Aandacht op het vwo voor internationalisering is aanbevelenswaardig, niet alleen in het kader van het kritische denken, maar ook als voorbereiding op het toenemende internationale karakter van de universiteit.

Creatieve en ondernemende vaardigheden

Het oplossen van complexe vraagstukken is belangrijk, voor feitelijk elke opleiding. Innovatieve activiteiten en netwerken zijn geen onderdeel van de opleiding, maar zijn wel zaken waarmee de student in aanraking komt, bijvoorbeeld vanuit de activiteiten die door de diverse studieverenigingen worden georganiseerd. Netwerken is geen zaak voor het vwo, wat ook geldt voor innovatief vermogen. Proactiviteit is een kwaliteit die in meerdere categorieën valt te plaatsen.

Studenten moeten beseffen dat zijzelf verantwoordelijk zijn voor hun eigen succes, hun eigen leren. Zij kunnen deze verantwoordelijkheid niet afschuiven op externe factoren: 'dit stond niet in de syllabus, is niet besproken in het college,' enzovoorts. Deze mentaliteit lijkt veranderd ten opzichte van vroeger: de student wil zich nog wel eens als klant gedragen. Ook de rol van het vwo is hierbij van belang: het leren van verantwoordelijkheid, het leren omgaan met tegenslagen, denk aan het *failure project* van de universiteit, en het stimuleren van zelfstandigheid zijn alle een zelfonderzoek waard. Goede feedback is in dezen geen afrekenmoment, maar juist een manier om beter te worden. Overigens is besef van verantwoordelijkheid niet alleen een probleem voor vwo en universiteit, maar is er sprake van een algemeen maatschappelijk vraagstuk.

Tot slot: het is goed als het vwo en het wo van elkaars activiteiten op de hoogte zijn en zo meer inzicht krijgen in gedrag en denkwijze van de leerling en de student.

B3.4 Samenvatting interview TSB

Algemeen gedeelte

De TSB, de Tilburg School of Social and Behavioral Sciences, is in het eerste jaar met name gericht op het leren zoeken, lezen en schrijven op academisch niveau. Studenten moeten leren zoeken in wetenschappelijke databases en adequate zoekstrategieën gebruiken om de juiste literatuur te vinden. Dit is de basis van het eerste gedeelte academische vaardigheden. Boeken zijn van minder belang, wetenschap is gebaseerd op artikelen. Dit laatste vinden de studenten erg moeilijk, hoe zoek je de juiste artikelen, welke informatie kun je vertrouwen, hoe kom je tot een dataset met relevante artikelen? De studenten moeten de gevonden artikelen lezen en analyseren. Hierbij wordt onder andere geoefend met de structuren van de tekst. Studenten denken vaak deze stof al te beheersen, maar vinden de toepassing op academisch niveau moeilijk. Het is belangrijk dat de structuur van een wetenschappelijke tekst wordt herkend, aangezien deze teksten telkens op dezelfde manier worden vormgegeven. Na het lezen, maakt de student een samenvatting om vervolgens over te gaan naar het kleinste gedeelte van een tekst: de paragraaf, die zowel wordt geschreven als gepresenteerd. In het tweede gedeelte van academische vaardigheden past de student het geleerde toe in een grotere opdracht: er wordt een onderwerp uit de psychologie gekozen (het effect van x op y , de relatie tussen b en p), waar een literatuurreview van wordt gemaakt: inleiding, verantwoording van bronnen, resultaten, middendeel en discussie. De student oefent het logisch in elkaar zetten van een tekst, het verzinnen van een hypothese, een vraagstelling opstellen, het kritisch lezen van wetenschappelijke literatuur, de ordening van informatie, een logische lijn binnen de tekst en de overgangen tussen de

paragrafen. Dit laatste deelonderwerp blijkt erg moeilijk te zijn. Uiteindelijk volgt een presentatie van de paper, waarbij de inhoud centraal staat. Het proces wordt niet expliciet benoemd aangezien de uiteindelijke tekst niet kan bestaan zonder dat daar een deugdelijk proces onder ligt. Overigens wordt in de methodiek van onderzoek natuurlijk altijd aangegeven hoe een en ander tot stand is gekomen, waarbij aangetekend dat binnen de psychologie kwantitatief onderzoek de overhand heeft boven kwalitatief onderzoek.

Managen eigen leerproces en zelfregulatie

Het onderdeel leerproces en zelfregulatie heeft meer te maken met studievoordigheden dan met academische vaardigheden. Iedere student is in staat een planning op te stellen, het probleem ligt echter in het uitvoeren van de planning. Het eerste jaar van de studie is een kwestie van bloed, zweet en tranen; hoe meer energie de student echter in zijn studie stopt, des te meer hij ervoor terugkrijgt. Aan het stellen van eigen leerdoelen wordt aandacht besteed, al blijkt de student in de eerste fase van zijn studie meer geïnteresseerd te zijn in de te behalen studiepunten. De student werken hard, maar daar moeten direct studiepunten tegenover staan. Het stellen van eigen leerdoelen wordt door de gemiddelde student als onzinnig of onnodig beschouwd. Deze houding verandert in de loop van de studie en binnen de master is de student in staat doelen die niet direct beloond worden te koppelen aan bijvoorbeeld een beroepsperspectief. De student wil bij het plannen graag gebruikmaken van harde deadlines. Het zelf inschatten van deadlines wordt door de meeste studenten niet gewaardeerd.

Veerkracht heeft de aandacht, omdat geconstateerd wordt dat studenten vaak de vraag hebben of zij de studie wel aankunnen: binnen PASS is een resilienceproject opgestart, dat de student moet leren dat het niet verkeerd is fouten te maken op het moment dat je van deze misstappen leert. In het eerste jaar wint de onzekerheid van de student het nogal eens van zijn lerend vermogen. Ook op het vwo moet duidelijk gemaakt worden dat je fouten kunt én mag maken. Dit laatste levert een bijdrage aan de versterking van de zelfredzaamheid. Overigens is op de universiteit een trend merkbaar die het accent meer legt op schoolsheid dan op zelfredzaamheid. Veerkracht, motivatie en zelfredzaamheid zijn sleutelbegrippen voor studiesucces.

Sociale vaardigheden en samenwerken

Er wordt binnen de faculteit in het eerste jaar weinig gebruik gemaakt van groepswork, pas in het tweede jaar wordt expliciet aandacht besteed aan groepsvaardigheden en het samenwerken bij interviews. Op het vwo hoeft aan de sociale vaardigheden en het samenwerken niet al te veel tijd worden besteed. Overigens worden informele vormen van samenwerken beïnvloed door het gebruik van de smartphone, wat niet betekent dat het samenwerken op zichzelf vermindert, maar wat wel inhoudt dat de wijze van samenwerken verandert.

In het tweede jaar wordt er zoals gezegd meer samengewerkt. Het blijkt dat studenten het moeilijk vinden de ander aan te spreken op gemaakte afspraken. Ook de beoordeling van het werk van de ander is lastig en wordt nogal eens gezien als een persoonlijke aanval of in elk geval een te vermijden situatie. Het is goed dat het vwo de leerling bewust maakt van de verschillende rollen die binnen een groep kunnen worden ingenomen: de leider, de meelifter, de volgzame, enzovoort.

Onderzoeksvaardigheden

Alle deelaspecten die worden genoemd bij onderzoeksvaardigheden komen op de faculteit aan bod. Dit is wat de universiteit beschouwt als zuiver academische vaardigheden, iets wat ook geldt voor communicatieve vaardigheden. De student moet kennis hebben van de betrouwbaarheid van bronnen, moet zijn data kunnen verantwoorden. Een referentiesysteem als APA is hierbij een prima hulpmiddel, ook al is dit systeem één van vele. De leerling dan wel student moet op de hoogte zijn van het feit dat een juiste verantwoording structureert en de betrouwbaarheid van het onderzoek ondersteunt. In de wetenschap moet men inventief én nauwkeurig zijn, op het vwo moet deze houding worden voorbereid.

Communiceren

Taal is een wezenlijk onderdeel van communicatie, waar op het vwo veel aandacht aan moet worden besteed. De basisregels, binnen bijvoorbeeld de werkwoordspelling, worden niet goed genoeg gekend. Binnen het Nederlandstalige hoger onderwijs vormt het gebrek aan basiskennis een probleem, in het Engelstalige hoger onderwijs is de situatie nog erger.

Logisch redeneren is niet genoeg om tot een goed artikel te komen, de student moet kunnen onderscheiden welke feiten en opvattingen van hemzelf zijn en welke uit de wetenschappelijke literatuur afkomstig zijn. Referentiegebruik is hierbij belangrijk.

Het opzetten van een wetenschappelijke, logische redenering is heel belangrijk. De redenering moet echt worden afgerond; de student mag er niet van uitgaan dat de lezer 'het wel begrijpt.' Het vwo moet de leerling laten redeneren, op een logische wijze en met de nadruk op het completeren van de redenering. De redenering moet af zijn en niet aan de fantasie van de lezer worden overgelaten. Daarnaast moet de student/leerling erkennen dat wetenschappelijk taalgebruik neutraal van toon is. Men schrijft geen proza, maar doet verslag van onderzoek en concludeert op grond van feiten.

Closed paraphrasing is iets wat vermeden dient te worden. Studenten zijn geneigd te dicht bij een tekst te blijven, vaak uit angst een ingewikkelde redenering niet goed in eigen woorden te kunnen uitdrukken. Een citaat of te sterk aan de tekst verbonden parafrase lijkt dan uitkomst te bieden, maar biedt te weinig mogelijkheden een eigen uitleg te geven.

De presentatie moet zeker worden afgestemd op de doelgroep. De student dan wel wetenschapper moet in staat zijn in een tijdbestek van een kwartier een heldere presentatie te geven, kort en krachtig. Over het algemeen zijn studenten in staat dit doel te bereiken. Het is belangrijk dat de student zich inleeft in zijn publiek en niet nodeloos simplificeert. Het tegenovergestelde is al evenmin de bedoeling: het trachten het publiek te overdonderen met buitengewoon gecompliceerde artikelen of begrippen. Het is eenvoudigweg de bedoeling het publiek kort en bondig verslag te doen: abstraheren is een sleutelwoord.

Kritische houding

De student moet altijd kritisch zijn over hetgeen hij leest: neem niets direct voor waar aan, maar overdenk, vergelijk, analyseer en concludeer, vanzelfsprekend altijd op grond van argumenten. Het feedback gedeelte is vaak wat lastig, omdat studenten niet echt kritisch durven zijn. Kritiek kan immers als iets te persoonlijks worden gezien en neutraliteit is dan een veilige omgeving.

Voor de kritische dialoog is in het curriculum te weinig tijd, zeker gezien de enorme toeloop van eerstejaars. In het tweede jaar wordt bij groepsvaardigheden veel aandacht besteed aan het geven en ontvangen van feedback. Ook het element ethiek is opgenomen in het programma: vanzelfsprekend gericht op het voorkomen van fraude, maar ook diepgaander in de vorm van een collegereeks over ethiek en wetenschap. Sociaal en cultureel bewustzijn wordt bekend verondersteld, de opleiding is academisch van aard, er is geen noodzaak voor extra aandacht voor genoemde onderwerpen.

Creatieve en ondernemende vaardigheden

Het voorbereiden op het latere beroep is een ondergeschoven kindje, al bestaat er ook een onderdeel als beroepsvaardigheden. Proactiviteit is niet iets wat je kunt trainen, deze vaardigheid moet eenvoudigweg aanwezig zijn en wordt belangrijker naarmate de studie vordert en de student steeds meer interesse ontwikkelt voor bepaalde onderdelen van de psychologie. Je kunt proactiviteit niet trainen, maar de studenten er wel op wijzen wat nodig is om een bepaald doel te bereiken: wil je je master kunnen doen, dan moet je een 7,5 gemiddeld staan, een heldere en overtuigende motivatie kunnen schrijven en beschikken over een sterk cv. Wie zich nu bewust is van deze voorwaarden, staat straks sterker. De universiteit verwacht dat de student proactief is. Er is een verband met innoverend vermogen: de student moet proactief zijn, wil hij komen tot een innovatie. Niet vergeten moet worden dat er twee soorten wetenschappers zijn, die overigens niet zonder elkaar kunnen: de wetenschapper die nauwkeurig uitwerkt en de wetenschapper die ideeënrijk is en innoveert. Het is lastig te omschrijven wat het vwo nu precies kan bijdragen aan proactiviteit en innovatief vermogen, het gaat hier immers om eigenschappen die bij de student worden verwacht.

Concluderend:

Het vwo moet aandacht besteden aan taal, taal, taal. Redeneren is van belang, precies zijn in de redenering, redeneringen afmaken en een logisch verhaal kunnen opbouwen. Dit verhaal helder kunnen presenteren, weten hóe je het presenteert, zaken kunnen weglaten, hoofd- en bijzaken kunnen onderscheiden en verschil maken tussen feitelijkheid en mening.

De student moet echt een omslag maken en niet denken dat hij academische vaardigheden al beheerst: er is een groeiproces.

Bijlage 4: Overzicht gesprekspartners Tilburg University

TLS

Rob Pranger, opleidingsdirecteur bachelor bestuurskunde

Carlijn van Blom, hoofd onderwijsondersteuningsteam, bestaande uit onder beleidsmedewerkers, secretarissen van de examencommissie, onderwijscoördinatoren en andere medewerkers die op een of andere manier het onderwijsproces ondersteunen.

Bob van Soolingen, beleidsmedewerker, studieadviseur en onderwijscoördinator, in deze laatste functie met name gericht op de eerstejaars en de premaster studenten

Johan Wolswinkel, opleidingsdirecteur van de bachelor rechtsgeleerdheid

Ianika Tzankova, opleidingsdirecteur bacheloropleiding Global Law

TSHD/University College

Drs. P.A.M. (Petra) Heck, Projectmanager Onderwijsontwikkeling, Tilburg School of Humanities and Digital Sciences, Education Center

Drs. J.M. (Janneke) van der Loo, vakdidacticus / docent Nederlands, Tilburg School of Humanities and Digital Sciences, Departement Communicatie en Cognitie

TSB

Dr. Jeroen J. Stekelenburg, Tilburg University, Assistant Professor in Cognitive Neuropsychology, Program Director Cognitive Neuroscience, University College, Tilburg

TiSEM

Dr. Mario van de Visser is opgeleid als taalwetenschapper en heeft lange tijd gewerkt als docent Nederlands bij het Talencentrum van TiU en als coördinator van het Scriptorium. Sinds december 2018 is hij werkzaam bij TiSEM als program leader Skills & Mentoring. Tevens is hij een belangrijke schakel in het Education Support Team TiSEM. Op basis van PASS, program for academic study success, is de aandacht voor de persoonlijke ontwikkeling en de sociale cohesie van de studenten een kernbegrip. Het TEP-model, Tilburg Education Profile, vormde de aanleiding voor de uitbouw van deze ondersteuning.